

FILOZOFICKÁ FAKULTA KARLOVY UNIVERZITY

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

**PŘÍSPĚVEK K ŽIVOTU A FINANČNÍM POMĚRŮM VÁCLAVA
BUDOVCE Z BUDOVA**

LIFE AND FINANCIAL SITUATION OF VÁCLAV BUDOVEC OF BUDOV

KATEŘINA BEŠÍKOVÁ

Praha 2014

vedoucí práce: prof. PhDr. Jaroslav Čechura, DrSc.

Poděkování

Na tomto místě bych chtěla poděkovat vedoucímu své bakalářské práce panu prof. PhDr. Jaroslavovi Čechurovi, DrSc. za odborné vedení, cenné rady, připomínky a konzultace. Dále také za jeho ochotné poskytnutí mnoha studijních materiálů v digitální podobě. Děkuji také všem pracovníkům Národního archivu, zvláště pak paní PhDr. Heleně Klímové.

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracoval/a samostatně, že jsem řádně citoval/a všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne..... podpis.....

Abstrakt

Bakalářská práce pojednává o životě a finančních transakcích Václava Budovce z Budova. První část je věnována rodovému původu, studiu, politické dráze, majetkovým poměrům a rodinným vztahům výše zmíněného aristokrata. Hlavní část práce představuje šlechticovy finanční vztahy s dlužníky a snaží se zrekonstruovat úhrny půjček a jejich splácení. V poslední části je popsána stavba odpovídajícího rodového sídla a závěr. Práce si klade za cíl uceleně pojednat o životě Václava Budovce z Budova a přinést o něm zatím neznámé informace a fakta.

Klíčová slova

Budovec z Budova, raný novověk, úvěrové podnikání, šlechta

Abstract

This bachelor thesis deals with the life and financial transactions of Václav Budovec of Budov. The first part covers the descent, education, political career, property, and family relations of the above-mentioned aristocrat. The main part deals with the aristocrat's financial relations with debtors and it strives to outline the total of loans and their paying off. The final part describes the construction of his family residence. The thesis ends with a conclusion. The aim of the thesis is to entirely address the life of Václav Budovec and to reveal so far unknown information and facts about him.

Keywords

Budovec of Budov, the early modern age, credit business, nobility

Obsah

1	Úvod.....	6
2	Rodina a urozený původ.....	9
3	Vzdělání a cestování	11
4	Vůdce stavovského povstání a český bratr.....	16
5	Vstup do stavu manželského.....	18
6	Majetkové poměry	19
7	Budovec jako finančník.....	23
7.1	Slučitelnost půjčování peněz s učením Jednoty bratrské	23
7.2	Prameny pro analýzu finančních vztahů	25
7.3	Základní pojmy související s úvěrem raného novověku	27
7.4	Bilance finančních transakcí Václava Budovce z Budova.....	33
7.5	Sociální interakce mezi dlužníky a věřitelem.....	38
8	Budovcovo Mnichovo Hradiště	44
8.1	Výstavba zámku	45
9	Závěr	47
10	Seznam pramenů a literatury.....	48
	Seznam použitých zkratk.....	51
	Seznam příloh.....	52

1 Úvod

„Prvním významným majitelem zámku byl vůdce české stavovské a protestantské opozice Václav Budovec z Budova.“ Tato věta stála v textu pro průvodce státního zámku v Mnichově Hradišti a ihned ve mně vzbudila zvědavost. Zajímalo mne, kdo byl onen šlechtic, který založil krásný zámek v mém rodném městě. Další část textu už bohužel jen zmiňovala jeho smrt na staroměstském popravišti. Proto jsem se rozhodla, sehnat si o něm veškerou dostupnou literaturu. K mému překvapení však existuje pouze jedna jediná kniha, a to biografie od Noemi Rejchrtové.¹ Životopis se mi velmi špatně četl, ale i přesto zodpověděl některé moje otázky, mnoho dalších se však objevilo. V knize byl představen především jako velmi zbožný muž, vzdělanec, umělec a politik. Zajímalo mě také, jaká byla jeho majetková situace a zda půjčoval peníze. Po několik let byl pozemkovou vrchností, patřilo mu Mnichovo Hradiště a okolní panství. Chtěla jsem vědět, jak hospodařil a jaký vztah ho pojil k poddaným. K šlechticovým každodenním starostem jistě patřily povinnosti týkající se správy panství. Zcela logicky Rejchrtová se těmito problémy nezabývá, byla především církevní historičkou. Nabyla jsem dojmu, že této významné osobnosti bylo zatím v literatuře věnováno méně pozornosti, než by si zasloužila. Proto jsem si vybrala téma života Václava Budovce z Budova pro svou bakalářskou práci.

Zde bych ráda přiblížila jeho život v ucelenější podobě a doplnila témata, která zatím nebyla publikována. Chci ukázat, jak hospodařil s volným kapitálem a jaké vztahy ho pojily k jeho dlužníkům. Pokusím se zrekonstruovat celkový úhrn půjček rožmberskému vladaři Petru Vokovi z Rožmberka, a jejich splácení. V poslední řadě se také zaměřím na jeho majetkové poměry a výstavbu zámku.

V první části práce představím rod, ze kterého Václav pocházel, jeho nejbližší rodinu a vztahy s jejími členy. Dále nastíním, jak probíhalo jeho studium na základě nových poznatků o studiích českých šlechticů. Krátce se také zmíním o jeho literární činnosti a politické angažovanosti. Následuje kapitola týkající se zatím nezpracovaných pramenů k jeho svatbě s Annou rozenou z Vartenberka. Dále nastíním, jaký majetek během života získal a jak s ním nakládal. V stěžejní části práce se zabývám slučitelností půjčování peněz s učením Jednoty bratrské a také představím prameny použité pro analýzu finančních vztahů. Neopomenu ani základní pojmy související s úvěrem v raném novověku, bilanci transakcí a vztahy Václava

¹ Noemi REJCHRTOVÁ, *Václav Budovec z Budova*, Praha 1984.

Budovce z Budova s dlužníky. Nakonec pojednám o tom, jak vypadalo Mnichovo Hradiště za Budovců a jak pravděpodobně vypadal tehdejší zámek.

Jedinou biografii určenou Václavu Budovcovi z Budova napsala Noemi Rejchrtová, historička zaměřující se na problematiku církevních dějin. Její práce se tedy týká především Budovcova bratrského náboženství, jeho vztahů se vzdělanci té doby a jeho náboženských názorů. Pracovala s díly Václava Budovce z Budova, především s jeho Antialkoránem a dále hojně užívala práce Julia Glüclicha. Glüclich sestavil sbírku Budovcových dopisů, které vyhledával po archivech napříč celou Evropou. Jeho dílo *Václava Budovce z Budova korespondence z let 1579-1619* je doplněno právě o informace, kde a jakým způsobem dopisy našel. Vydal i několik článků týkajících se Budovcových děl a jeho dopisů. Glücklichovo dílo však zůstalo nedokončené a neucelené.² Výzkum přerušila druhá světová válka a nemožnost přístupu na univerzitu i do knihoven, neboť profesor měl židovský původ. Jeho ambicí však bylo vytvořit biografii, kterou dokončila až již zmiňovaná N. Rejchrtová. Dalším odborníkem, který se Václavem Budovcem zabýval, byl J. V. Šimák. Zmiňuje ho však pouze okrajově v jeho *Dějinných pamětech okresu mnichovohradištského*. Z této práce se dozvídáme informace o Budovcově rodu, rodině, studiích, ale hlavně o dějinách panství, které vlastnil. Přibližuje ve své práci, jak vypadalo za Václava Budovce město a jeho okolí. Dále je zde otištěna závěť Václavova strýce Kryštofa Budovce z Budova. Z ní se dozvídáme, co přesně Václav Budovec zdědil, ale i další zajímavosti o mnichovohradištském panství. A v neposlední řadě nalezneme informace o jeho angažmá ve stavovském povstání a jeho skonu na staroměstském popravišti, v *Staroměstské exekuci* od Josefa Petráně.³

Z dat vydání jednotlivých publikací je patrné, že v nedávné době žádná práce zaměřená přímo na osobnost Václava Budovce z Budova nevyšla. Z novějších prací, ze kterých je možné čerpat, se jedná například o práci Jaroslava Čechury. Ten se ve svém díle *5.5.1609 Zlom v nejdelším sněmu českých dějin*, zabývá zásluhami Václava Budovce o Rudolfův majestát a líčí téměř den po dni průběh tzv. dlouhého sněmu, Budovcovy názory, myšlenky a rozhodnutí při jednání s císařem. Významně tak rozšířil svou prací představy o Budovcově politické angažovanosti, jeho postava

² Julius GLÜCKLICH, *Václava Budovce z Budova korespondence z let 1579-1619*, Praha 1908.

³ Josef PETRÁŇ, *Staroměstská exekuce*, Praha 1985.

je však vykreslena jen na pozadí nejdelšího českého sněmu.⁴ Je také autorem článku o Budovcových potomcích, kteří se domáhali splacení pohledávek po Markétě Budovcové. Jednalo se o půjčku Václavovi Budovcovi, která byla pojištěna na Zásadce, jež se také stala součástí konfiskátů. A dále o několik dalších menších dluhů po Václavovi Budovcovi a Markétině bratru Bernardu z Hodějova.⁵ Stejnému tématu ale méně podrobně, se už předním věnoval Julius Glücklich.⁶ A poslední v řadě novějších prací, kde je Budovec alespoň několikrát zmíněn, je *Zrození renesanční kavalíra* od Martina Holého⁷, který poněkud rozšiřuje a upravuje znalosti o vzdělání šlechticů a článek týkající se taktéž vzdělání od Kateřiny Schwabikové.⁸

O výše uvedenou základní literaturu se bude práce opírat, stejně jako o archivní prameny, které rovněž hodlám prostudovat. Využiji fondů v Národním archivu, hlavně fondu Nejvyšší purkrabství (knihy půhoné) a fondu Staré manipulace (konfiskace a Budovcové z Budova) v Národním archivu ke zmapování Budovcovy finanční situace. Dále jsem využila záznamů z Třeboňského archivu, kde jsou údaje k dluhům Rožmberků a Švamberků (fond Cizí rody – Budovcové z Budova, z Rožmberka). Domnívám se totiž, že jistou dobu, kdy nedisponoval žádnými statky, ale pouze kapitálem, půjčoval peníze. Proto bych ráda našla nějaké doklady k potvrzení této jeho činnosti.

Doufám, že se mi v mé práci podaří většinu otázek zodpovědět a zpestřit tak pohled na významnou postavu českých dějin, kterou Václav Budovec z Budova bezesporu byl.

⁴ Jaroslav ČECHURA, *5.5.1609 Zlom v nejdelším sněmu českých dějin*, Praha 2009.

⁵ Jaroslav ČECHURA, *Václav Budovec z Budova, Friedrich Ludvík Budovec z Budova, klášter Sedlec a mnoho korunovaných hlav*, in: Sedlec, Historie, architektura a umělecká tvorba sedleckého kláštera ve středoevropském kontextu kolem roku 1300 a 1700. Mezinárodní symposium, Kutná Hora 18. – 20. září 2008, ed. Radka Lomíčková, Praha 2009 (vyšlo 2010), s. 165–184.

⁶ Julius GLÜCKLICH, *Osud rodiny Václava Budovce z Budova*, in: Od Ještědu k Troskám IV, 1926, s. 203–207.

⁷ Martin HOLÝ, *Zrození renesančního kavalíra*, Praha 2010.

⁸ Kateřina SCHWABIKOVÁ, *Česká šlechta a univerzity německé jazykové oblasti v raném novověku (Čeští páni a rytíři, imatrikulovaní v letech 1550–1620 na univerzitách nynějšího Německa, Rakouska a Švýcarska)*, Acta universitatis Carolinae – Historia universitatis Carolinae Pragensis XLVI., 2006, s. 25–131.

2 Rodina a urozený původ

Budovcové z Budova byli českým rytířským rodem, který měl kořeny na tvrzi a vsi Budově u Žlutic a zároveň i Doupova v loketském kraji. Rod byl spřízněn s rodem Doupovců z Doupova. Jejich erbem byly tři červené ležaté pruhy na stříbrném poli nebo dva stříbrné na červeném poli, klenot tvořila dvě stříbrná pštrosí pera.⁹

Nejstarším nám známým předkem byl Purkart z Budova, který roku 1431 dostal zápis na Telč, Těšice a jiná sousední panství. Další z připomínaných Budovců je Jan z Budova, který byl pravděpodobně Purkartův syn, zmiňován je v roce 1455. Členem našeho rodu byl také Prokop Budovec, arcijáhen pražského a plzeňského kraje, jenž zemřel 1473. Bratrem Prokopa byl Adam Budovec, který ještě roku 1491 sídlil s manželkou Kateřinou ze Svojkova na tvrzi Budově. Adam jako mladý bojoval roku 1444 v bitvě u Varny.¹⁰ Ovšem jeho syn Václav už nepobýval na Budově, ale od roku 1515 sídlil v Roztokách a na Levém Hradci. S manželkou Adelgundou Popovskou z Bezejovic měli pět synů, kteří se dožili dospělosti (Adam, Purkart, Jindřich řečený Lorenc, Kryštof a Václav) a dalších 11 dětí, které zemřely v dětském věku. Nejstarší syn Adam se oženil s Johankou z Chlumu, jejíž otec vlastnil ves Dobrovici u Mladé Boleslavi. Adam z počátku vlastnil pouze ves Suchdol, ale v roce 1545 odkoupil spolu s manželkou od tchána ves Dobrovici. Tam se jim také narodily tři z jejich dětí, Adelgunda (16.10.1545), Jan (15.10.1546), Anna (28.10.1548). Roku 1551 Dobrovici prodali a koupili si tvrz s městečkem Janovičky na Čáslavsku, kde se narodilo jejich nejmladší dítě a zároveň nejvýznamnější a nejznámější člen rodu, syn Václav (28.8.1551 o 10. hodině).¹¹

Otec Adam (z Dobrovice) býval ve válečných císařských službách nejprve colmistrem a potom proviantmistrem v Uhrách, kde získal pravděpodobně pravidelné důchody. Nicméně jako colmistr byl placen velmi špatně, musel mnoho věcí hradit ze svého a pak se po návratu domáhat proplacení nákladů.¹² I přesto se snažil dětem platit kvalitní vzdělání, kterého si velmi vážily. Sám byl roku 1536 zapsán v saském Wittenbergu. Jeho starší syn Jan se zajímal spíše o zbraně a válčení, ale mladší

⁹ *Ottův slovník naučný IV*, Polička 1996-2003, s. 852.

¹⁰ *Ottův slovník IV*, s. 852

¹¹ Josef Vítězslav ŠIMÁK, *Dějinné paměti okresu mnichovohradištského*, Mnichovo Hradiště 1917, s. 217.

¹² Národní archiv, fond Stará manipulace, sign. B/172, karton č.231/7, inv. č. 353.

Václav od útlého věku toužil po vědě.¹³ Více o Václavových studiích uvedu v kapitole 3. *Vzdělání a cestování*. I Václavův otec Adam se zúčastnil stavovského povstání proti Ferdinandovi I., nicméně se mu veškeré sankce vyhnuly.¹⁴

Syn Václav se oženil 15.2.1586 s Annou z Vartenberka, která sice pocházela z urozené, ale zchudlé rodiny. Její rodiče vlastnili jen šosovní statek u Mladé Boleslavi.¹⁵ Poznal ji pravděpodobně prostřednictvím svého strýce Kryštofa, který měl v Mladé Boleslavi dům. Nejednalo se tedy určitě o sňatek z finančních důvodů. Vzhledem k tomu, že se v dopisech o manželce téměř nezmiňuje, nevíme, jaký spolu měli vztah. Nedochovala se ani žádná korespondence mezi nimi. Můžeme se jen domnívat, že manželství bylo šťastné. V dopisech hovoří pouze o svém jediném synovi, který se narodil 14.7.1587 a dostal staré rodové jméno Adam. K synovi měl vřelý vztah, přesto mu byl velmi přísným otcem v duchu bratrské výchovy. Vedl ho ke zbožnosti a zájmu o vědě. Neváhal také investovat velké peníze a zajistit mu tak odpovídající vzdělání k jeho postavení. Ještě jednou se stal otcem 9.6.1591, kdy se mu narodila dcera Magdalena, zemřela však v dětském věku.¹⁶

¹³ J. V. ŠIMÁK, *Dějinné paměti*, s. 217.

¹⁴ N. REJCHRTOVÁ, *Václav Budovec*, s. 9.

¹⁵ J. V. ŠIMÁK, *Dějinné paměti*, s. 220.

¹⁶ N. REJCHRTOVÁ, *Václav Budovec*, s. 25.

3 Vzdělání a cestování

V období renesance došlo ke změně ve vzdělávání šlechticů. Nebyl už kladen důraz pouze na rytířskou čest a výchovu směřující k ideálu středověkého rytířství, ale na humanistické pojetí člověka. Humanista byl všestranně vzdělaný, kromě šermu, jízdy na koni a fyzické zdatnosti vůbec, byl i umělcem a vzdělavcem. Humanistický urozenec uměl podle dobové představy několik živých jazyků a ovládal perfektně latinu. S touto změnou myšlení šla ruku v ruce i změna školského systému. Přibývalo množství institucí, které takové vzdělání mohly nabídnout. Školy byly přístupné všem, kteří si to mohli dovolit - jak panskému a rytířskému stavu, tak i měšťanům. Potřeba vzdělání rostla zároveň s rozvíjejícím se byrokratickým aparátem a snahou získat v něm místo, pro které bylo třeba mít odpovídající dovednosti a společenské vazby.

Kromě výuky chlapců přímo doma pomocí preceptorů, byla možnost poslat je na různé typy škol jak v zemích Koruny České, tak i v zahraničí. Mohli se vzdělávat na tzv. „zámeckých školách“, městských partikulárních školách, latinských školách a gymnáziích. Dalšími možnostmi edukace byly školy jednoty bratrské a jezuitské. Volba školy většinou závisela na konfesijní příslušnosti, vazbách na jednotlivé profesory, společenské prestiži a momentální módě. Dále mohli studenti pokračovat ve vzdělávání na univerzitách či akademiích, ale univerzitní grady nebyly pro nobilitu důležité. Většinou stačilo pouhé zapsání na univerzitu v průběhu kavalířské cesty, a díky tomu mohli mladí aristokraté požívat výhody studenta univerzity. Kavalířská cesta sloužila jako završení edukace, po které většinou následovala svatba a převzetí správy majetku. Blíže o vzdělání a kavalířských cestách viz. poznámka pod čarou.¹⁷

Václav Budovec z Budova je příkladem humanisticky vzdělaného urozence, k jehož studiím máme bohužel velmi skoupé informace a omezenou pramennou základnu. Během svého vzdělávání získal velký rozhled a naučil se latinu, základy řečtiny, němčinu a při pobytu v Cařihradě i turečtinu. Otec mu zřejmě najal nejprve domácího preceptora, a pak byl roku 1568 poslán na pražské vysoké učení. Bydlel v Karlově koleji pod vedením proslulého lékaře Dr. Adama Hubera.¹⁸ Profesori pražské utrkvistické univerzity žili v celibátu až do let 1609/1610. Většinou bydleli

¹⁷ M. HOLÝ, *Zrození*.

¹⁸ J. V. ŠIMÁK, *Dějinné paměti*, s. 218.

a stravovali se v budovách univerzity v tzv. mistrovských kolejích. A v kolejních bytech pak někteří profesoři nabízeli ubytování, stravu a výuku nejen šlechtickým chlapcům, ale i ostatním. Sami se starali o běžný provoz spolu se svými famuly (jejich studenty z univerzity) a dalšími osobami (kuchař apod.).¹⁹ V podobném zařízení se s největší pravděpodobností vzdělával u profesora Hubera i Václav Budovec. Zda byl Huber i jeho domácím preceptorem před pobytem na pražském Karolinu, nebo měl jiného blíže neznámého preceptora, se zatím nepodařilo objasnit. Jeho otec však zůstal dlužen 19 kop grošů míšeňských²⁰, takže se zklamaný Václav musel vrátit domů.²¹

Ještě téhož roku (1568) odcestoval se svým dědem Šraňkem Bohdáneckým z Hodkova do Itálie. Ve svých 17 letech poznal Řím, kde doznívala nedávná Michelangelova tvorba (4 roky od jeho smrti) a kultura renesance dosáhla svého vrcholu. Zajímal se o antické památky, ale v Římě se mu nelíbilo. Vadila mu volná morálka Vlachů, která nekorespondovala s jeho přísnou bratrskou výchovou.²² Tento aspekt na něj zapůsobil tak silně, že pak později použil velmi silná slova k popisu onoho města. „*Nevěstka babylonská je Řím. Babylon, který dozajista padne. V Itálii je, jak mohu dosvědčit já, který jsem to zkusil v mládí, mnoho přemlouvání a konfliktů s tělem a krví, plných nebezpečí, z nichž ne všichni, ba málokterí vyjdou vítězně.*“²³ Tato cesta byla nespíš zahájením jeho kavalírské cesty.

Již roku 1569 byl Václav zapsán spolu s Michalem Slavatou z Chlumu a na Stráňově, Karlem a Jindřichem z Valdštejna na wittenbergskou univerzitu. Václava do Wittenbergu táhla nejen rodová tradice a oblíbenost tohoto vysokého učení mezi bratrskou nobilitou, ale i zvučnost jmen profesorů, kteří tou dobou na škole vyučovali. Nejvíce si vážil a obdivoval Paula Ebera. Eber byl wittenberský profesor, v letech 1542-1550 děkan a od roku 1551 rektor univerzity.²⁴ V roce zahájení Budovcova studia však profesor umírá. Ještě před smrtí však stihl Václavovi věnovat exemplář svého *Calendaria historica*, do kterého si Budovec zapsal latinsky vzpomínku na oblíbeného profesora.²⁵

¹⁹ M. HOLÝ, *Zrození*, s. 100-102.

²⁰ Dále v textu kgm.

²¹ N. REJCHRTOVÁ, *Václav Budovec*, s. 11.

²² J. V. ŠIMÁK, *Dějinné paměti*, s. 218.

²³ N. REJCHRTOVÁ, *Václav Budovec*, s. 11.

²⁴ N. REJCHRTOVÁ, *Václav Budovec*, s. 12.

²⁵ J. V. ŠIMÁK, *Dějinné paměti*, s. 218.

Od roku 1574 pobýval ve Francii a velmi obdivoval hugenoty, především jejich boj na život a na smrt, který vedli za svou víru. O mnoho let později se seznámil písemně s hugenotem Filipem Mornayem du Plessis, který byl francouzským diplomatem a státníkem. Ve svých dopisech vzpomíná na tři léta strávená ve Francii a je velmi poctěn kontaktem právě na tohoto muže. Filip se přátelil i s dalšími českými šlechtici, kromě Budovce si s ním dopisoval například Karel st. ze Žerotína. Roku 1607 ho dokonce na jeho dvoře v Saumuru na Loire navštívil Jaroslav II. Smiřický s Casparem Dornaviem.²⁶

Bezpečně víme, že již roku 1577 Václav pobýval v Anglii a Skotsku. Ve svém Krátkém spisu o zlatém věku se zmiňuje o návštěvě Londýna téhož roku. Dále cestoval přes Nizozemí a Dánsko do Německa a odtamtud domů. Nejspíš už tehdy navštívil i Ženevu, kde se osobně seznámil s hlavou tehdejší reformované církve Theodorem Bezou (1519-1605), který se mu stal autoritou ve věcech víry a dopisoval si s ním až do jeho smrti.²⁷ Jak dlouho Václav v Ženevě pobýval, není jasné a nenajdeme ani žádný jeho zápis na Ženevskou univerzitu. O pobytu v tomto městě víme jen díky dopisu, ve kterém Beza zmiňuje, že je Ženeva mnohem rušnější od doby Budovcova pobytu v ní. Dopis je datován květnem 1584. Jak bylo v tehdejší době u nekatolických univerzitních profesorů obvyklé, byl Beza ženatý a ve svém domě poskytoval ubytování a stravu jak šlechtickým, tak i ostatním studentům. V jeho domě bydleli například Karel st. ze Žerotína nebo Václav ml. Morkovský ze Zástřizl. Beza udržoval čilé písemné styky nejen s Budovcem, ale i s dalšími představiteli české a moravské šlechty. Měl tak spolu s Philippem Melancthonem, Justusem Lipsiusem a Jahannem Jakobem Gryneaem vliv na vývoj politického myšlení nekatolických vůdčích osobností v českých zemích. Po Bezově smrti část jeho knihovny skončila v rukou Jiřího Zikmunda ze Zástřizl, který ji získal díky kontaktům z doby zahraničních studií.

Při zpáteční cestě se zastavil Václav v Roztocku, kde se chtěl seznámit s luteránským teologem a roztockým profesorem Davidem Chytreaem. Věděl, že se roztocký teolog ve svých spisech vyjadřuje se sympatiemi a úctou o jednotě bratrské. Stali se přáteli a Chytreaus v něm vzbudil velký zájem o Orient, o kterém sám psal. Budovec mu tedy ze svého pobytu v Cařihradě posílal dopisy a Chytreaus jeden z nich zveřejnil ve své publikaci „*Oratio de statu ecclesiarum*“. Chytreaus začal

²⁶ M. HOLÝ, *Zrození*, s. 366 – 368.

²⁷ J. V. ŠIMÁK, *Dějinné paměti*, s. 219.

působit na Roztocké univerzitě v roce Budovcova narození, ale svou činnost nakrátko přerušil, na žádost císaře Maxmiliána II., aby se ujal sjednocení protestantů v Rakousku a Štýrsku ve společné církevní zřízení dle Augspurské konfese.²⁸

Krátce po návratu do českých zemí, získal Budovec místo hofmistra u císařského vyslance Jáchyma ze Sinzendorfu, a to nejen díky svým schopnostem, ale i četným konexím. Spolu se svou družinou se vypravil 10. listopadu 1577 do Cařihradu. Jejich úkolem bylo dovézt sultánovi císařské dary a Sinzendorf měl na dobu nejméně tři let vystřídat dosavadního vyslance Davida Ungnada. Pobyt v Cařihradu ovlivnil Václava na celý život. V dopisech přátelům zachytil mnohé z tamního života a inspirovalo ho to k napsání několika náboženských spisů, mezi nimi svého nejvýznamnějšího díla, *Antialkoránu*.²⁹ Za sedm let pobytu v Cařihradě se naučil turecky i arabsky, mimo to poznal muslimskou kulturu a jejich náboženství. Z Václavových spisů také víme, že často rozmlouval a diskutoval o náboženských věcech jak s muslimy, tak také s konvertity tohoto vyznání. Velmi dobře znal korán a četné jeho části citoval i ve svém díle.³⁰

V době svého návratu z Cařihradu bylo Budovcovi 33 let. Na svůj věk a stav byl neobyčejně vzdělaný a měl světový rozhled. Díky této pověsti snadno získal dne 14. srpna 1584 místo císařského rady u apelačního soudu a v době stavovského povstání se stal jednou z vůdčích osobností, ale blíže o tom v kapitole 4. Své zkušenosti z cestování a studií pak využil při vzdělávání svého jediného syna Adama Budovce z Budova.

Adam pravděpodobně studoval na privátní partikulární škole (*Schola declamatoria*), kterou založil doktor medicíny Adam Huber z Rysenpachu (1546-1613), bývalý preceptor jeho otce.³¹ Na Huberově škole vyučoval dokonce i lékař Caspar Dornavius (1577-1631). V červenci 1604 je už zapsán Adam do matriky basilejské univerzity spolu Jaroslavem Smiřickým a Janem Jiřím z Labouně. Do Basileje ho otec vypravil se dvěma preceptory, českým Šimonem Věrníkem a německým Janem Gebhartem. Bydleli přímo u otcova přítele a rektora univerzity Johanna Jakoba Grynaea, který měl ve svém domě zřízeno ubytování pro své studenty. Adam tam navštěvoval přednášky systematické teologie Amada Polana z Polansdorfu, rodáka z Opavy, s nímž byl Václav Budovec v přátelském styku.

²⁸ N. REJCHRTOVÁ, *Václav Budovec*, s. 17.

²⁹ Václav BUDOVEC Z BUDOVA, *Antialkorán*, ed. Noemi Rejchrtová, Praha 1989.

³⁰ Blíže o tom však pojednám v kapitole 4.

³¹ M. HOLÝ, *Zrození*, s. 150.

Z dopisů je zřejmé, že s výukou syna na univerzitě byl Václav spokojen a nešetřil chválou na profesory. S preceptory už to bylo jinak. S Šimonem Věrníkem zřejmě spokojený byl a díky tomu získal místo jako zámecký kaplan na dvoře Petra Voka z Rožmberka. Avšak na Jana Gebharta si stěžoval, připadal mu jako člověk, který je „*víc oddaný uhlazenosti světa než Kristu*“.³² Adam si přál navštívit Itálii stejně jako jeho současníci, nicméně jeho otec byl rozhodně proti. Později prosil otce o návštěvu Francie spolu s Jaroslavem Smiřickým, byl však povolán zpět domů (z důvodů obav matky o jeho zdraví). Do Francie už pak pravděpodobně neodcestoval, protože se již 15. února 1610 zasnoubil s Markétou z Hodějova, dcerou Přecha z Hodějova a na Konopišti.

Vzdělání v životě Václava Budovce z Budova hrálo klíčovou roli a ovlivnilo ho na celý život. Byl přesvědčen o důležitosti studia na konfesijně odpovídajících školách a u jeho přátel a někdejších učitelů. K zájmu o studium a teologii vedl od útlého věku i svého syna. Snažil se mu tak dát předpoklady pro získání případného místa v byrokratickém aparátu a zároveň v něm zakořenit bratrskou víru, která pro něj byla tak důležitá.

³² N. REJCHRTOVÁ, *Václav Budovec*, s. 27-28.

4 Vůdce stavovského povstání a český bratr

Politická a náboženská činnost Václava Budovce z Budova je zmapována velmi dobře především v dílech Noemi Rejchrtové³³, Josefa Petráně³⁴ a Jaroslava Čechury³⁵. Přesto bych alespoň pro připomenutí základní informace shrnula. Budovec sice od návratu z Cařihradu zasedal na sněmech, nicméně vždy zůstával v pozadí. Roku 1601 byl pověřen vypravením tzv. Breunerova pluku k tažení do Turecka, a teprve tehdy začal být mezi ostatními šlechtici váženější. Ale opravdu aktivně se zapojil do politiky až při tzv. dlouhém sněmu (31. ledna 1609 – 28. února 1610), kde často se ujímal slova a ovlivňoval nekatolické stavy. Stal se jedním z tvůrců Majestátu Rudolfa II., když byl členem direktoria. Sice k císaři většinou nechodil na audience, ale stál v pozadí názorů stavů a tvorby listin určených císaři.³⁶ Podruhé se angažoval už opravdu na stará kolena ve stavovském povstání roku 1618, kdy opět zasedl v tzv. direktoriu. Stál v čele povstání vůči císaři, podílel se na politické linii a zvolení Fridricha Falckého českým králem. Za účast na revoltě vůči arciknížeti byl spolu s dalšími 26 odsouzenými na Staroměstském náměstí roku 1621 popraven a jeho majetek zkonfiskován. Velkou část zkonfiskovaného majetku pak získal Albrecht z Valdštejna.

Václav Budovec byl příkladný český bratr. Jeho zbožnost byla velmi upřímná a byl ochotný za víru bojovat. Díky svému vynikajícímu vzdělání měl zálibu v psaní. Sám napsal několik náboženských spisů a mezi nimi i jeho nejvýznamnější dílo *Antialkorán*,³⁷ vydaný roku 1614 v Praze. Dílo vzniklo jako reakce na pobyt v Cařihradě. Tam velmi dobře poznal muslimskou kulturu, a jak napovídá název jeho díla, seznámil se s posvátnou knihou muslimů, koránem. Rozebírá vždy jeho jednotlivé části a reaguje na ně svými názory. Kniha je zaměřena velmi útočně a upozorňuje na turecké nebezpečí, které v době vydání *Antialkoránu* nebral nikdo vážně. Země se zmítala ve vnitropolitických problémech a případná turecká expanze byla brána na lehkou váhu. Budovcovo dílo se vyznačuje výbornou znalostí islámu, ale i jistou mírou naivity. Představuje si, že vrchnost bude dílo předčítat poddaným, aby byli také informováni. Tato naivita ovšem svědčí o tom, jaký měl on sám vztah k vlastním poddaným a není vyloučeno, že jim *Antialkorán* někdy předčítal. Některé

³³ N. REJCHRTOVÁ, *Václav Budovec*.

³⁴ Josef PETRÁŇ, *Staroměstská exekuce*.

³⁵ J. ČECHURA, *5.5.1609 Zlom*.

³⁶ J. ČECHURA, *5.5.1609 Zlom*, s. 5-12.

³⁷ V. BUDOVEC Z BUDOVA, *Antialkorán*.

argumenty proti islámu jsou velmi hrubé a mají náboženství zesměšnit. Není tedy prací vědeckou, ale spíše ohnivou polemikou. Sepsal také několik menších prací, které byly pravděpodobně původně určeny ke vzdělání syna Adama. Pár jich dokonce bylo vydáno tiskem. Žádný spis však už nebyl tak rozsáhlý, jako jeho největší počín.³⁸

³⁸ N. REJCHRTOVÁ, *Václav Budovec*, s.180-190.

5 Vstup do stavu manželského

Kdy a s kým se Václav Budovec z Budova oženil, je obecně známé, ale bližší informace o svatbě nikoliv. Ve Staré manipulaci se mi podařilo nalézt velmi cenné prameny. Například dopis psaný vlastní rukou Václava Budovce z Budova císaři Rudolfovi II., kde mu oznamuje svůj sňatek a prosí ho, aby se císař při svatbě dal zastupovat svým radou panem Adamem Slavatou. Dále tam zmiňuje, že jeho vyvolená, Anna rozená z Vartenberka, je vdovou po Václavovi z Násilí. Dopis je datován 6. ledna 1586. Císař odpovídá hned 10. ledna 1586 a ustanovuje za svého zástupce při sňatku právě Adama Slavatu. Zároveň v ten samý den císař nařizuje, aby byl Budovcovi věnován ke svatbě servis k pití v ceně 60-70 tolarů.³⁹ Jen pro zajímavost si můžeme cenu servisu přepočítat na obvyklejší kopy grošů míšeňských, abychom si udělali představu, jak hodnotný dar od císaře obdržel. Jeden tolar byl v této době asi 75 krejcarů tj. přibližně 4875 krejcarů za servis. Krejcarý se směňovaly oproti českým grošům v poměru 70 krejcarů = 30 českých grošů. České groše byly pak k míšeňským v poměru 1 groš český = 2 groše míšeňské. Cena servisu tedy byla přibližně 69 kop grošů míšeňských a 45 grošů. Proč žádal Budovec jako císařského zástupce právě Adama Slavatu? Možná proto, že byl českým bratrem a zároveň i radou dvorského a komorního soudu. Je pochopitelné, že u své svatby chtěl zástupce císaře stejné víry, jako byl on sám. Nebo spolu také mohli mít smluvní vztahy, týkající se financí. V letech 1580-1582 se Slavata dostal do tíživé finanční situace díky rozsáhlým přestavbám jeho zámku Čestín Kostel. Existuje tudíž možnost, že i jemu Budovec půjčoval peníze. Zadlužil se dokonce tak, že o veškerý majetek nakonec přišel a zůstal mu jen malý statek Rašovice. Doklad o tom, že by mu Budovec půjčoval, se mi bohužel nepodařilo nalézt. Ale v budoucnu bych se chtěla například v diplomové práci touto možností zabývat a pokusit se nějaké prameny dohledat, aby byl vztah těchto dvou významných mužů ujasněn.

³⁹ NA, fond SM, sign. B/172, karton č.232/17, inv.č.353.

6 Majetkové poměry

Václav Budovec z Budova se vrátil z Cařihradu roku 1584 obohacen zkušenostmi, ovšem jinak bez majetku. Žádné účty z pobytu v tak vzdálené zemi se nedochovaly. O nákladech, spojených s pobytem v zahraničí, se nezmiňuje ani ve svých dopisech přátelům. Představu o nákladech a organizaci podobných poselstev si můžeme udělat z knihy od Františka Tishnera *Heřman hr. Černín z Chudenic*.⁴⁰ Tito dva šlechtici spolu mají společného více, než by se na první pohled mohlo zdát. Oba byli přijati do panského stavu až roku 1607 a stali se členy poselstva k sultánovi, každý však v jiné době. V roce 1616 se Černínovi naskytla velká životní příležitost, když vedl poselstvo císaře Matyáše k tureckému sultánovi Ahmedu I. Poselstvo strávilo v Turecku rok a Heřman Černín si dle historických pramenů bohatě užíval slastí života na sultánově dvoře. Často prý v Cařihradě navštěvoval nejen tamní lázně, ale také nevěstince. U přísně bratrského šlechtice nemůžeme očekávat nějaké požívání slastí v nevěstincích, ale přesto by se prameny daly využít alespoň k rekonstrukci základních nákladů na život a zároveň platů za služby císaři v zahraničí. K tomuto účelu nám nejlépe poslouží právě výše zmiňovaná kniha Františka Tishnera, který dochované prameny poměrně uceleně zpracoval.

Poselstvo k sultánovi v roce 1616 čítalo 150 členů a všechna jejich jména nám jsou známa ze zasedacího pořádku při stolování.⁴¹ Císař zaslal nejen sultánovi, ale i jeho hlavní manželce a úředníkům, četné a nákladné dary. Mezi dary bychom našli mnoho zlatých knoflíků zdobených diamanty, různé druhy svícňů, nádobí, hodin, zrcadel a nábytku. K těm zajímavějším exemplářů patřil například velký stříbrný kotel, velká stříbrná lékárna, polštářek na šití, koně i s kočárem a pouzdro na hřeben. Dary měly hodnotu ve výši 55 070 zlatých. Na oplátku Turci měli poselstvu denně odvádět 280 mázů vína, 400 chlebů, jednoho vola, 10 živých ovcí, 100 kuřat, 10 kachen, 20 holubů, 5 měřic rýže, 10 oka másla, 5 oka medu, 12 oka pěkné mouky, 12 oka mléka, 55 oka soli a 150 vajec. Dodávku potravin však Turci prováděli velice liknavě, takže později si vyslanectvo zajišťovalo vše samo a Turci denně odváděli 150 zlatých.⁴²

Heřman Černín dostal z císařského rozkazu na výživu jeho dosavadních služebníků 500 zlatých měsíčně a v případě, že by se cesta protáhla na déle než 6

⁴⁰ František TISCHNER, *Heřman hr. Černín z Chudenic*, Praha 1903.

⁴¹ F. TISCHNER, *Heřman hr. Černín*, s. 20-23.

⁴² Tamtéž, s. 22-24.

měsíců, měla být částka zvýšena na 1000 zlatých měsíčně. Po návratu vykázal hrabě Černín císařské účtárně ještě 18 000 zlatých, které uhradil ze svého. Nicméně účtárna mu 4.4.1618 zaslala výnos, že mu bylo zapsáno 2 000 zlatých na císařském domě a Hradčanech. Bylo to však s podmínkou, že dům musí vrátit kdykoliv císař bude chtít nebo pokud mu částku splatí. Zbytek částky mu bude vyplacen z příštích zemských platů.⁴³ Z výše uvedeného vyplývá, že být členem poselstva nebylo příliš finančně výnosné, ale spíš otázkou prestiže. Ačkoliv nelze hraběte Černína srovnat zcela identicky s Václavem Budovcem, získáváme alespoň obraz toho, jak poselstva vypadala a jak byla nákladná. Proti srovnání hraje jak jiná doba, kdy se poselstvo konalo (zcela jistě se měnily ceny jednotlivých surovin a předmětů denní potřeby), tak také různé postavení našich šlechticů. Hrabě Černín byl přímo velvyslancem, kdežto Václav Budovec pouze členem poselstva.

V době návratu Budovce z Cařihradu jeho otec již žádné statky nevlastnil a žil jen z kapitálu nabytého prodejem majetku. Po smrti otce roku 1585 zřejmě Václav část kapitálu zdědil, ale případnou otcovu závěť se mi zatím nepodařilo nalézt. Václav začal působit jako úředník apelačního soudu a dostával za službu pravidelnou apanáž. Roku 1584 koupil dům na Starém Městě pražském v Kaprově ulici (dnes zřejmě č. 48 II.) a oženil se. Dům tedy pravděpodobně koupil za ušetřené peníze a zděděný kapitál. Nicméně neměl nic jiného než tento dům. Je tedy pravděpodobné, že se mu podařilo značně našetřit a mohl, jak se domnívá J. V. Šimák,⁴⁴ půjčovat peníze a tím samozřejmě zhodnocoval svůj kapitál. Roku 1588 dědil opět, tentokrát po strýci Adamu Frankovi, podíl na Novém Hradě, který jak si stěžuje v dopise datovaném 13. října 1588 adresovaný Petru Vokovi z Rožmberka, stále ještě nebyl zapsán do desk zemských,⁴⁵ tudíž nemohl podíl prodat. Prodejem podílu by získal další volný kapitál, který mohl půjčovat. Na půjčku zřejmě čekal i Petr Vok z Rožmberka, neboť hned v následujícím roce mu Budovec skutečně půjčuje peníze. Dědictvím po strýci Zikmundovi z Chlumu roku 1598 získal statek Semčice,⁴⁶ který ovšem brzy prodal. Počáteční a logický předpoklad, že půjčování peněz ve větší míře, bylo možné pouze do roku 1602, kdy zdědil od svého strýce panství Mnichovo Hradiště a rozhodl se, že si jej ponechá, byl mylný, neboť ty největší půjčky se uskutečnily až po tomto datu. Existují indicie, že k četným půjčkám došlo i před

⁴³ F. TISCHNER, *Heřman hr. Černín*, s. 26.

⁴⁴ J. V. ŠIMÁK, *Dějinné paměti*, s. 220.

⁴⁵ J. GLÜCKLICH, *Václava Budovce z Budova korespondence*, s. 23.

⁴⁶ J. V. ŠIMÁK, *Dějinné paměti*, s. 221.

rokem 1602, ale dochovány jsou jen záznamy o půjčkách Petru Vokovi z Rožmberka. Jediné co mohu považovat za důkaz toho, že ve větší míře půjčoval peníze, jsou Budovcova vlastní slova v dopise Janu Jiřímu ze Švamberka datovanému 23. října 1594. „*Službu svou VMti s vinšováním na pánu Bohu všech nejlepších věcí vzkazuji, urozený pane, pane ke mně laskavě příznivý. Psaní VMti, kteréž mi činiti ráčíte strany půjčky peněz, i co v sobě dáleji obsahuje, jsem porozuměl, i v pravdě VMti oznamuji, že jsem obzvláštní paměť měl, pokudž bych k jaké sumě od věřitelův svezch přijíti mohl, abych VMti při tomto časy svatém Havle ní fedrovati a zapůjčiti mohl, ale nemohše ne tak k jistině, ale ani k úrokům od žádného přijíti, žádosti VMti, již bych jí mezi touto rozmlškou není mi možné, nač v jistotě VMti bezpečni, odkud bych k jakém penězům přijíti měl, věděti nemohu, nebo i při dvoře služba naše se nám ničemně platí. A poněvadž já pak peněz sám potřebuji, VMti žádám, že mne tu sumu, kterouž mi povinní bejti ráčíte, složiti poručiti ráčíte, pakli by při tomto časy svatém Havle VMti obtížné bylo jistinu složiti, věřím, že mi úrok, jak svatojiřskej zadržalej, tak tento svatohavelskej složiti a při naschválním poslu odeslati poručiti ráčíte. A s tím milost Boží rač bejti s námi všemi. Datum v Praze v neděli po památce svatého Lukáše léta etc. 94. “*

Ačkoliv získal docela velký majetek, musel do něj také poměrně velké náklady vložit. Rozhodl se v Mnichově Hradišti vystavět renesanční zámek, hodný jeho postavení což jistě vedlo k velkému zadlužení. Roku 1604 dokoupil za 37 300 kgm⁴⁷ (23 300 hotově, zbytek na lhůty a úroky) panství Zásadku se zámek⁴⁸, pivovarem, sladovnou, hvozdem, zámeckm dvorem s ovčínem a cihelnou, dvory a vesnicemi⁴⁹ a roku 1612 získal panství Klášter Hradiště se zámek, pivovarem, sladovnou, hvozdem, olejnu, zámeckým dvorem, dalšími dvory náležejícími k panství, lukami, vinicí, chmelnicemi a náležejícími vesnicemi za 81 000 kgm (10 000 kgm a 100 dukátů zaplatil hotově, dále měl hradit na sv. Jiřího a sv. Havla 10 000 kgm i s úrokem, v roce 1613 po 2000 kgm a zastoupí původní majitelky v dluzích 16 000

⁴⁷ 1 míšeňská kopa = 70 krejcarů = 1 zlatý rýnský a 10 krejcarů.

⁴⁸ Původní tvrz Zásadka je zmíněna poprvé v roce 1406 při její koupi Matějem Pomazánkou ze Zlivi. Později sídlo vlastnili Čuchové z Navarova, kteří jej prodali pro dluhy roku 1452 Jiřímu z Poděbrad. V roce 1487 se píše Markvart Frycek z Daliměřic sezením na Nové Zásadce, což naznačuje obnovu sídla. Za Jana Hrzána z Harasova (1520) a Petra Samšínského ze Samšiny (1539) se mluví o "zpuštělém zámku". Zásadku přestavěl na renesanční zámek zřejmě Zikmund Vančura z Řehnic, který ji koupil v roce 1560. Stavební úpravy zde prováděl počátkem 17. století i Václav Budovec z Budova. Roku 1790 zámek vyhořel, ale ještě v roce 1820 měl střechu. Definitivně chátrá v 2. polovině 19. století.

⁴⁹ J. V. ŠIMÁK, *Dějinné paměti*, s. 212.

kgm a zbylých 30 000 kgm pojistil na panství a zavázal se splatit do 3 let a 18 neděl).⁵⁰ Kde na takové velké investice vzal peníze? Jeho účty se nikde nedochovaly. Vše pravděpodobně zmizelo s rabováním jeho domu 1621 a následnými konfiskacemi. Nadto ještě roku 1617 koupil prostřednictvím své manželky lukrativnější pražský dům v ulici U Týna. V této době zřejmě potřeboval úvěry co nejrychleji vymoci, aby mohl investovat do svých nových nemovitostí a zároveň byl také odsouzen k tomu, aby si i on sám bral půjčky.

⁵⁰ J. V. ŠIMÁK, *Dějinné paměti*, s. 195.

7 Budovec jako finančník

7.1 Slučitelnost půjčování peněz s učením Jednoty bratrské

Představa, že Václav Budovec z Budova půjčoval peníze zní poměrně kontroverzně, když si uvědomíme, že byl členem Jednoty bratrské. Jak to tedy v této době bylo? Povolovali Bratři půjčování peněz nebo to bylo zakázáno?

Rok 1540 byl zlomem v bratrském postoji k půjčování peněz na úrok, neboli lichvě. Až do tohoto roku se dochovaly jen letmé zmínky o lichvě a vždy jen jednoznačně odmítavé. Termín lichva používali členové Jednoty bratrské pro veškeré půjčování na úrok. Slovo lichva se v této době postupně začalo běžně užívat pro nepřiměřeně vysoké úroky. Byla vedena diskuse, co je ještě lichva a co už ne. Pokud Bratři povolují v určitých případech dávat peníze „na lichvu“, musíme si uvědomit, že termín vnímají v odlišném významu, než je obvyklé jinde. Obecně vzato je lichva něco, co do křesťanského života v žádné podobě podle Jednoty nepatří. Tento postoj vychází z představy, že peníze nemohou přinášet poctivý zisk, úrok je tedy nespravedlivé brání peněz a tedy vlastně krádež.⁵¹

Během 15. století se však začalo rozvíjet peněžní hospodářství v Evropě takovou měrou, že tradiční církevní učení se stalo neudržitelným. Roku 1484 schválil zemský sněm jako nejvyšší možný úrok 10 procent. To svědčí o tom, že běžně bývaly úrokové míry u půjček mnohem vyšší, než nově stanovené hranice. Katolická církev se začala nutností zrevidovat církevní učení zabývat již v polovině 15. století a reformace na tyto snahy navázala. Luther schvaluje mezi 4 až 6 procenty úroku, i když původně půjčování peněz zcela zamítal. Podobně se k věci staví také reformní hnutí ve Švýcarsku. Bratři byli přinuceni zabývat se tímto problémem důkladně až na synodu v Mladé Boleslavi zmíněného roku 1540. V přijatém synodním usnesení se vysvětlují důvody, proč bylo nutno postoj k lichvě znovu důkladně zvážit. Dále nově definovali základní přístup k ní, a byla vypsána řada pokynů, jak správně postupovat v konkrétních situacích. Z textu vyplývá že, dosud platil pro členy Jednoty striktní zákaz půjčovat či mít uložené peníze na úrok. Kdo do Jednoty bratrské vstupoval, musel peníze použít jinak, například za ně nakoupit statky.⁵²

Bratři hledali odpovědi, jak se zachovat v Písmu svatém a došli k závěru, že lichva byla zakázána proto, aby nebyli utiskováni a ožebračováni chudí, ale naopak

⁵¹ Jindřich HALAMA, *Sociální učení českých bratří 1464-1618*, Brno 2003, s. 127-128.

⁵² J. HALAMA, *Sociální učení*, s. 128-130.

byli opatrováni od bohatších. Z tohoto poznatku vyplývají všechny další pokyny. „Zákaz lichvy je proto, aby se neutiskovali chudí, křesťan tedy nesmí nikoho nutit ani svádět, aby se zadlužil, využívat ničí tísně k zisku pro sebe.“⁵³ Uznávají možnost půjčování peněz na úrok, ale jen jako nouzové východisko. Společnost nemá dost prostředků nebo vůle postarat se o potřebné „kteří musejí z nuzné potřeby lichvu dávati, jako vdovy osiřalé a lidé sešlí, nemocní, zchromilí a jiní, kteříž se sami nijakž živiti nemohou, ještoby sic z povinnosti a zpráva přirozeného i Božího chování a opatrování býti měli, by třebaš nic neměli...“⁵⁴ Ti mohou v případě nutnosti půjčovat, ale jen bohatým, na rozvoj podnikání či hospodaření. Člověku v nouzi, se má podle evangelijního přikázání dávat nebo půjčovat bez úroku s vědomím, že půjčené peníze se možná nevrátí. Je nepochybné, že ochrana slabých je předním a nejdůležitějším zájmem v bratrském učení o lichvě. Taktéž však přijímají Bratři myšlenku, že pokud někdo nemůže svůj majetek zhodnocovat vlastní prací, může jej pronajmout jinému za domluvený podíl na zisku.

Ačkoliv bylo bohatým zakázáno přivydlávat si peněžnictvím, našla se možnost jak tento zákaz „obejít“. Pokud i přesto bude někdo půjčovat peníze nebo je ukládat na úrok, je mu uloženo, „aby almužnami svatými toho sobě posvěcovali“. Rozdávání je tu jako jakási kompenzace za příliš snadno či příliš rychle nabytý majetek. Ne vždy se to ale dodržovalo a pravděpodobně zde také docházelo k růstu napětí mezi učením a praxí. Svědčí o tom například Pastýřský list Bratří Starších z roku 1573, který v závěru jakéhosi desatera věcí, které jsou „všechněm vůbec zapovězené“, uvádí: „Dáváním se v dluhy skrze rukojemství, neb vypůjčování peněz na lichvu, vše bez rady, z čehož potom klamové, neplacení lidem a jiné zlé věci pocházejí...“ Jednota tedy stále trvá na svém postoji, že půjčování peněz na úrok nesmí být vedeno ziskovými motivy, nemá se dít pro pohodlný život z práce jiných.⁵⁵

V případě půjček Petru Vokovi, to bylo zcela určitě z pohledu Jednoty bratrské v pořádku. Rožmberský vladař se nacházel v tíživé situaci, takže půjčka byla oprávněná. Nicméně byla sjednána i s úroky: „[...] dluhu dvaceti čtyři tisíce kop míšeňských dobrých stříbrných rázu pražského, kteroužto jistinu a sumu grošův mám i bezelsti slibuji dáti týmž věřitelům mým nebo jednomu z nich, a neb já jím take půl léta, buďto před svatým Havlem, neb před svatým Jiřím, napřed věděti dali

⁵³ Tamtéž, s. 129.

⁵⁴ Tamtéž, s. 129.

⁵⁵ J. HALAMA, *Sociální učení*, s. 129-177.

a hotovými groši českými, dobrými stříbrnými rázu pražského ihned při vyjití toho pololetí věděti dapřed daného a nebo ve dvou nedělích potom konečně i s podle nového nařízení na tu sumu příšlým zaplatiti bez zmatku a odporu i dalšího prodlévání všelikého[...]“.⁵⁶ Z úryvku smlouvy je jasné, že Rožmberkovi Budovec půjčil na úrok. Otázkou zůstává, zda rozdával velké almužny, aby takto nabyté peníze kompenzoval. Budovec se několikrát stal i „rukojmím“ za půjčky někoho jiného. Jeho povinnost platit nastávala v případě smrti dlužníka. Rukojemství Jednota také odsuzovala, ale prameny ukazují, že to byla běžná praxe a nutnost. Finanční vztahy mezi jednotlivými šlechtici byly velmi provázané a komplikované. Jistě musely být ošetřeny četnými smlouvami, do dnešních dnů se nám ovšem u některých šlechticů dochovaly jen zlomky listin. Jiné je to v případě velkých rodů, jejichž archivy zůstaly zachovány do dnešních dnů, například rožmberský archiv.

7.2 Prameny pro analýzu finančních vztahů

Pro rekonstrukci finančních vztahů s ostatními aristokraty jsem jako prameny použila knihy Nejvyššího purkrabství v Praze, dále dokumenty z tzv. Staré manipulace z Národního archivu, archivní materiály třeboňského archivu a v poslední řadě Budovcovy dopisy přátelům či dlužníkům.⁵⁷

Nejvyšší purkrabí Království českého či také nejvyšší zemský purkrabí byl původně pražský purkrabí nebo purkrabí Pražského hradu. Mezi přední zemské úředníky zpočátku nepatřil. Před ním byli úředníci, jejichž funkce vznikly v souvislosti se zemským soudem (komorník, sudí a písař). V době Václava IV. je již pražský purkrabí předním zemským úředníkem a získal tehdy i titul „nejvyšší“. Nejvyšší purkrabí zastupuje panovníka za jeho nepřítomnosti v zemi, předsedá zemskému soudu, případně královské radě, když není panovník přítomen. Nejvyšší purkrabí byl jako jediný zemský úředník dosazován přímo králem. K tomuto úřadu příslušel zvláštní soud – soud purkrabský. U něj se projednávaly zejména spory dlužní, o rukojemství, záležitosti židovské a tzv. škody listovní. Židé nesměli pohánět šlechtice pro dluhy jindy než u tohoto soudu. Ve fondu se dochovala řada

⁵⁶ Státní oblastní archiv Třeboň, fond Cizí rody, Budovcové z Budova.

⁵⁷ J. GLÜCKLICH, *Václava Budovce z Budova korespondence*.

knih purkrabského soudu v celkovém počtu 135.⁵⁸ Právě v těchto knihách jsem našla několik Budovcových sporů o rukojemství a jeden půhon⁵⁹ pro dluh.

Dalším pramenem pro tuto práci mi byla tzv. Stará manipulace. Je jedním z nejvýznamnějších fondů Národního archivu a vznikla věcným roztríděním části spisů tří úřadů někdejšího Českého království: české kanceláře, českého místodržitelství a české komory. Druhým úředníkem královského dvora byl kancléř Českého království. Od Zikmundovy vlády býval vždy v rukou příslušníka panského rodu a byl úřadem stavovským. Tento úřad byl do jisté míry především čestnou funkcí, ale kancléř opatroval majestátní panovníkovu pečeť a bez jeho vědomí nemohly být vydávány nejdůležitější písemnosti. Když se pak ustálilo, že kancléř většinu písemností vydávaných kanceláří, i podepisoval, jeho význam stoupl. Sídlem kanceláře bylo sídlo panovníkovo, obvykle Pražský hrad, případně králův dvůr na Starém Městě. Od roku 1500 tj. po Ludvíkově smrti byla v uherském Budíně. Za Habsburků představovalo sídlo kanceláře tzv. Ludvíkovo křídlo Pražského hradu. Habsburkové však vyjma Rudolfa II., sídlili ve Vídni. Byla tam zřízena expozitura české kanceláře, kterou řídil český místokancléř. Za stavovského povstání 1618 byla kancelář přenesena do Vídně a od roku 1627 se stala jejím trvalým sídlem. V době nepřítomnosti arciknížete pak jmenoval panovník správci království nejvyšší úředníky. Nejvyšší úředníci pak byli místodržícími v Čechách jen v době panovníkovy nepřítomnosti. Z působení české kanceláře, kanceláře českého místodržitelství a jeho komisi se nahromadily během let spousty spisů, ve kterých nebyl vždy velký pořádek. Dalším úřadem je česká komora, která se zabývala správou královských důchodů. V čele tohoto úřadu byl nejvyšší komoří a jeho zástupce podkomoří. Ferdinand I. komoru reorganizoval tak, že v čele stál nejvyšší rada a měl k dispozici čtyři rady. Z někdejšího mistra komory se stal rentmistr. V roce 1648 byl postaven do čela komory prezident z panského stavu a čtyři radové ze stavu rytířského.⁶⁰

Dalšími prameny jsou záznamy z tzv. rožmberského archivu, který je součástí Státního oblastního archivu v Třeboni. Jedná se o jeden z nejceněnějších a nejucelenějších šlechtických archivů v Evropě. Základ archivu byl položen již roku

⁵⁸ Dagmar CULKOVÁ, *Nejvyšší purkrabství v Praze 16.stol. - 1871*, Praha 1964, s. 2-9.

⁵⁹ Ten, kdo chtěl zahájit spor - žalobce (původ), oznámil úředníkům u soudu obsah žaloby, tzv. půhon. Slovo pochází od slova poháněti, protože původně musel každý dotýčeného dohnat k soudu. Je to písemná formulace žalobního nároku, který musí být vyjádřen a obsahovat jména stran a jejich tituly, text žaloby, jméno soudního posla, který půhon doručuje, a rok stání, ke kterému je poháněn.

⁶⁰ Věra BERÁNKOVÁ – Karel BERÁNEK, *Stará manipulace 14.stol - 1905*, Praha 1973, s. 1-8.

1418, kdy byly do Českého Krumlova svezeny písemnosti z ostatních míst, aby nebyly zničeny husity. Pořádací práce však začal až v první polovině 16. století kancléř Václav Albín z Helfenburka. Ve své práci se soustředil pouze na právní dokumenty a mimo jeho zájem zůstala korespondence a i jiný spisový materiál. Konečná podoba organizace v archivu je zásluhou Václava Březana, který se stal archivářem v roce 1596 a během krátké doby uspořádal všechny písemnosti, které našel. Roku 1602 opustil Petr Vok Krumlov a přesídlil do Třeboně. Spolu s ním se přestěhoval i celý archiv. Po Petrově smrti změnila Třeboň několikrát majitele a roku 1660 se stala součástí schwarzenberského panství. Rožmberský rodinný archiv se tak stal součástí schwarzenberského archivu, sbírky „Cizí rody“.

Na několika Budovcových dopisech, zápisech v knihách Nejvyššího purkrabství a dokumentech ze Staré manipulace si ukážeme, že Budovec nebyl jen politik a zbožný člověk, ale především aristokrat, se všemi starostmi a problémy, které tato příslušnost nejprve k rytířskému a později panskému stavu nesla. Ostatně do politiky se vrhl až v 58 letech, což byl v této době věk docela požehnaný. Své autority požíval právě díky věku, vzdělání a zcestovalosti.

7.3 Základní pojmy související s úvěrem raného novověku

Než se pustíme do analýzy finančních vztahů a transakcí, měli bychom si vysvětlit základní pojmy, které souvisí s úvěrovým podnikáním.

V první řadě je třeba alespoň přiblížit, jakou úlohu měl úvěr v šlechtickém podnikání a jak fungoval. Touto problematikou se již před několika lety zabýval Václav Bůžek⁶¹ a Václav Ledvinka⁶². Oba autoři konstatovali nárůst úvěrových operací ve šlechtické společnosti 16. a 17. století a dále jejich účinek na společenskou skladbu české šlechty. Pro rozšíření úvěrových operací mělo jistě velký význam snížení maximální úrokové míry pro křesťany z deseti na šest procent v roce 1543.⁶³ Efekt navýšení počtu úvěrů se ovšem neprojevil hned. Po schválení nejvyšší přípustné úvěrové míry zemským sněmem, se úvěrový systém dočasně rozložil, neboť málokdo byl ochoten půjčovat peníze v hotovosti na neobvykle nízký úrok. Poskytnutí velmi levného úvěru, začalo být podmiňováno případnou protislužbou či intervencí u zájmové skupiny. Místo standardních ekonomických vztahů, se stále

⁶¹ Václav BŮŽEK, *Úvěrové podnikání nižší šlechty v předbělohorských Čechách*, Praha 1987.

⁶² Václav LEDVINKA, *Úvěr a zadlužení feudálního velkostatku v předbělohorských Čechách: Finanční hospodaření pánů z Hradce 1560-1596*, Praha 1985.

⁶³ Václav BŮŽEK a kol., *Společnost českých zemí v raném novověku*, Praha 2010, s. 511.

častěji setkáváme s projevy tzv. klientelismu.⁶⁴ Autoři dále popisují sociální rozdíly mezi skupinou věřitelů a dlužníků. Práce prokázali, že vyšší šlechta vstupovala do finančních transakcí spíše v roli dlužníků, naproti tomu rytířstvo spíše v roli věřitelů. Aristokraté využívali finance čerpané prostřednictvím úvěru především na reprezentaci nebo na provoz svých velkostatků. Nižším šlechticům naopak splátky úvěrů či platby úroků, mohly zajišťovat pravidelný příjem, pokud byly řádně spláceny. Příjmy z úvěrového podnikání pak mohli klidně být mnohem vyšší než výnosy z malých statků. Mnozí z nižší aristokracie opravdu k úvěrovým operacím přistupovali se spekulativním záměrem a zbohatli na nich.⁶⁵

První pojem, který si představíme, je tzv. dlužní úpis. Troufám si říct, že patřil ke každodennosti šlechty, neboť v této době bylo běžné žít „na dluh“. Dlužní úpisy měly obvykle stejné formulace a náležitosti. Byla to jakási forma prohlášení a přihlášení se k dluhu. Začínají jménem a celou titulaturou: „*Já Petr Vok z Rožmberka vladař v domu Rožmberského a na Třeboni skutečný a pravý dlužník dluhu dole psaného.*“⁶⁶ Následuje prohlášení, komu dluží: „*Vyznávám tímto listem obecně především, kdež čten nebo čtoucí slyšán bude, že jsem dlužen urozenému panu panu Václavovi Budovcovi z Budova, na Hradišti nad Jizerou, Zásadce a Chocnějovicích, jeho milosti císařské Radda, i dědicům a neb budoucí panně, i tomu každému kdožby tento list měl, s jich nebo jednoho z nich, dobrou vůli a svobodnou, věřitelům mým, pravého a spravedlivého dluhu dvaceti čtyři tisíce kop míšeňských dobrých stříbrných rázu pražského, kteroužto jistinu a sumu grošův mám i beze lsti slibuji dáti.....*“⁶⁷ následují formulace, které jsou téměř vždy totožné a týkají se toho, jak se platí úroky. „*...týmž věřitelů mým nebo jednomu z nich, kdyžby mi koli tyž věřitelové moji, nebo jeden z nich a neb já jim také půl léta, buďto před svatým Havlem, neb před svatým Jiřím, napřed věděti dali a hotovými groši českými dobrými stříbrnými rázu pražského ihned při vyjití toho pololetí věděti napřed daného anebo dvou nedělích potom konečně i s úrokem podle nového nařízení na tu sumu příšlým zaplatiti bez zmatků a odporů i dalšího prodlévání všelikého.*“⁶⁸ Následuje ujednání, která stanovují způsob vymáhání dluhu v případě nedodržení smlouvy, a také obsahuje části týkající se dědičnosti dluhu. „*Pakliž bych*

⁶⁴ Petr VOREL, *Od pražského groše ke koruně české*, Praha 2000, s. 129.

⁶⁵ Petr MAŤA, *Svět české aristokracie (1500-1700)*, Praha 2004.

⁶⁶ SOA Třeboň, fond CR, Budovcové z Budova.

⁶⁷ Tamtéž.

⁶⁸ Tamtéž.

*toho neučinil a grošův dluhu nadepsaného kterých koli jistiny neb úročných, tak na ty časy, jak se svrchu píše věřitelům mým nedal a nesplnil. Tehdy ihned potom dávám jim nebo jednomu z nich tímto listem plnou moc i právo z té jistiny dluhu nadepsaného neb z úroku mne, nebo dědice neb budoucí mé i toho každého kdožby statkem a zbožím mým jakýmkoli vládl a jej držel po mé smrti. Ač by mne v tom čase pan Bůh od smrti neuchoval. I napominati a toho na mne, dědicích a budoucích mých neb nápadnicích statků a zboží mého, právem listovním na mou škodu dobývati i tím vším obyčejem a pod těmi všemi pokutami, jakožby na to měli list hlavní na pergameně s rukojmími a pečeti vysutými, celý a dokonalý podle obyčeje a řádu zemského a Notule kanceláře pražské.*⁶⁹ Z výše uvedeného vyplývá, že dluh se mohl nejen dědit, ale i přenášet na vlastníka panství. Nebyl tedy vázán přímo na osobu, jako je to zvykem dnes, ale zároveň i na majetek dlužníka. Jinak řečeno v době raného novověku se Vám klidně mohlo stát, že jste k dluhu „přišli jak slepý k houslím“. Dále pak následovalo opatření listiny pečeti a podpisem. V případě, že dlužní úpis byl opatřen rukojemstvím, připojovali svoje podpisy a pečeti taktéž rukojmí. Z formulace je také patrné, že ačkoliv dlužní úpis musel vypadat podle jasných pravidel a náležitostí, byl platný i v jakémkoliv opisu bez ověření pravosti či podpisů jeho aktérů. Platnost byla neomezená a promlčecí lhůta neexistovala. Proto bylo možné dluhy vymáhat i po mnoha a mnoha letech jako tomu bylo v případě Aleny Roupovské a Polyxeny z Lobkovic.⁷⁰ V dokumentu samozřejmě nechyběla ani datace, která byla situována na konci dlužního úpisu. *„Na potvrzení a zdržení toho pečeť mou vlastní jistým mým vědomím dal jsem přitisknouti k tomuto listu dobrovolně a pro lepší toho jistotu dožadal jsem se Urozených vladyk Martina Grejnara z Veveří a z Miletína a na Líbenicích a Theobalda Hocka z Zweibrückenu služebníků svých, že jsou také pečeti své na svědomí podle mé dali jim beze škody přitisknouti k tomuto listu. Jenž dán léta od narození syna Božího tisícího šestistého desátého v sobotu den památný svatého Havla opata.*⁷¹

Další termín, který je třeba vymezit, je tzv. rukojemství. Bylo oblíbeným způsobem zajištění splnění pohledávky. Spočívalo v tom, že za splnění pohledávky ručila, původně na prvním místě, později jen v případě, že by dlužník neplnil, jiná

⁶⁹ Tamtéž.

⁷⁰ Jaroslav ČECHURA, *Alena Roupovská a Polyxena Lobkovská: Poučná historie jednoho dluhu*, in: *Porta Bohemica: sborník historických prací*. 3, Litoměřice 2005 s. 261–291.

⁷¹ SOA Třeboň, fond CR, Budovcové z Budova.

osoba, tzv. rukojmí.⁷² Povinnost rukojmího zaplatit věřiteli zanikla jeho vlastní smrtí, nebo úmrtím věřitele. V případě, že rukojmí už z nějakého důvodu, nechtěl za úvěr ručit (například ten, komu se za úvěr zajistil, neplnil podmínky jiné smlouvy), bylo možné pohánět dlužníka k soudu a žádat vyvázání z rukojemství. Rukojmími nesměli být kněží, vojáci, ženy (vyjma manželky, která se mohla zaručit za svého manžela), nedospělci a neosedlí lidé. Rukojmí se zřizovali při zápůjčkách, pro zaplacení věna, u deliktů, pro ručení za spáchanou škodu atd.⁷³

Václav Budovec z Budova poháněl k soudu za vyvázání z rukojemství hned dva šlechtice Jana Zbyňka z Hazmburku⁷⁴ a Jana z Vartenberka dokonce dvakrát. Poprvé roku 1612 za neplnění rukojemství za dluh 4000 kgm Aleny Roupovské rozené Švihovské z Rýzenburku⁷⁵ a podruhé téhož roku za dluh 1800 kgm Jana Sezimy ze Sezimova Ústí.⁷⁶ Roku 1613 poháněl Zbyňka z Hazmburku za vyvázání se z rukojemství za Havla Hrobčického z Hrobčic.⁷⁷ Z těchto zápisů můžeme soudit mnohé. Jednak svědčí o tom, jaké měl Budovec styky, a že zřejmě požíval velké vážnosti. Proto si ho často vybírali za ručitele nebo za úvěrníka. Dále to svědčí o tom, že pravděpodobně byl považován za relativně bohatého a schopného dostát svým závazkům. Bohužel v zápisech knih nejvyššího purkrabství není uvedeno, kdy byly půjčky dlužníkům poskytnuty a ani není uvedeno, za jaké úvěry měl žalovaným pánům platit. Každopádně Budovec už za úvěry ručit nechtěl, když ani Vartenberk a Hazmburk neručili. Tyto žaloby dokazují, že Budovec se jistě půjčování peněz věnoval ve větší míře, konkrétní prameny ovšem zatím chybí.

Musíme si také uvědomit, že úvěry nebyly spláceny tak, jak jsme dnes zvyklí. V současnosti, když si vezmeme půjčku, dostaneme hned splátkový kalendář a splácíme každý měsíc. Část splátky jde obvykle na umoření jistiny a zbytek na úroky. V raném novověku tomu bylo jinak. V dlužním úpisu nebylo stanoveno dokdy má být jistina splacena a ani nebyl žádný splátkový kalendář na umoření jistiny. Jediné, co se muselo platit pravidelně, byly úroky. Ty se platily půlročně, vždy na svatého Havla nebo sv. Jiří. Často byly pevně stanoveny ve smlouvě. Pokud

⁷² Pavel Kristián z KOLDÍNA, *Práva městská království českého Markrabství moravského spolu s krátkou jich summou*, ed. Josef Jireček, Praha 1876, Původ slova vykládá Koldín tím, že „od starodávna to bývalo, kdož se rukojmím za koho stavěl, že se k dosti učinění věřiteli rukau svou zavazoval“.

⁷³ Karel MALÝ a kol., *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*, Praha 2010, s. 137.

⁷⁴ NA, fond Nejvyšší purkrabství, knihy půhonné, kniha č.7 1612-1613.

⁷⁵ NA, fond NP, knihy půhonné, kniha č.6 1612.

⁷⁶ NA, fond NP, knihy půhonné, kniha č.6.

⁷⁷ NA, fond NP, knihy půhonné, kniha č.7.

ne, byla tam alespoň formulace, že úroky se platí „dle nového zemského nařízení“. Obvykle se pohybovaly ve výši 3 – 6 % z nesplacené jistiny, zemský zákon stanovoval maximální výši na 6 %.⁷⁸ Obecně pravděpodobně platilo, že pokud byly hrazeny alespoň úroky, věřitel byl relativně klidný. Často ovšem nebyly placeny ani úroky a věřitele na uzdě držela už jen autorita dlužníka. Například to byl vysoký zemský úředník nebo vážený muž z bohatého a starého panského rodu. (Rožmberkové, Pernštejnové). Po jeho smrti nastával hotový „hon“ na dědice = dlužníky. Případy, kde nebyly spláceny ani úroky, se pak dostaly například před soud Nejvyššího purkrabství. Dlužníci pak často přišli o majetek a mohl na ně být dokonce i vydán zatykač. Běžné bylo platit úroky za několik výplatních termínů dohromady.

Kvittance je písemné potvrzení přijetí platby na jistinu nebo úroky. Ve vystavování kvitancí zřejmě nebyla žádná pravidelnost. Pokud byly zaslány platby na více dluhů, vydána byla pouze jedna kvittance. Mohla být vydána i s jistým zpožděním, možná na vyžádání dlužníka. Kvittance měla formu dopisu, kde věřitel prohlašoval, že peníze obdržel, někdy i uvedl, kolik z dluhu ještě zbývá. *„Já Václav Budovec z Budova jeho milosti císařské nad apelacemi rada. Známo činím tímto listem jenž slove kvitanci. Že jsem od jeho milosti vysoce urozeného pana pana Petra Voka z Rožmberka a na Bechyni. Přijal úroku pololetního svatojiřského léta tohoto devadesátého prvního osmdesáte pět kop míšeňských. A to z té sumy z kteréžto za jeho milostí panem mám jmenovitě z půl jistého tisíce kop míšeňských. Z kteréhožto úroku tak přijatého od sebe i dědicové stých jeho milosti pana kvituji a prázdna činím mým i na časy budoucí. A pro lepší toho jistotu přitiskl sám k této kvitanci můj vlastní sekret s podpisem ruky mé jenž se stalo v Praze v středu po památce seslání sv. ducha léta devadesátého prvního.“*

Pro naši analýzu bude také důležité, jaké měny se používaly a jak vypadala měnová soustava. V období raného novověku, totiž platilo souběžně hned několik měn. Nástupem Ferdinanda I. Habsburského na český trůn nabylo pronikání cizí mince na české území oficiálního charakteru. Česká měna byla včleňována do soustavy středoevropského mincovnictví. Dělo se tak proti vůli českých stavů, kteří to považovali, v jistém smyslu, za narušování jejich svobod a zároveň tradic českých zemí. Přesto byl po roce 1526 stále základem české měny tzv. pražský groš

⁷⁸ P. VOREL, *Od pražského groše*, s. 129.

(začal razit 1300 Václav II.), který byl ražen v Kutné Hoře a Jáchymově. Měl průměrnou váhu 2,25-3,15 gramů. Mimo ně byly také raženy tzv. bílé peníze a haléře.⁷⁹ Největší problém s cizí měnou spočíval v tom, že byla méně kvalitní než česká. S českými mincemi se hodně „vexlovalo“ a mnoho podnikavců tak mohlo přijít k slušnému jmění. U nás byly vyrobeny stříbrné mince, které měly vysoký obsah drahého kovu. Vzhledem k tomu, že panovník se v té době často pohyboval po celé Evropě, potřeboval kvalitní mince, které byly akceptovány i mimo zemí Koruny české. U dvora pobývalo i mnoho šlechticů, proto většina kvalitních mincí odcházela za hranice. Tam byla často přetavována na méně kvalitní mince s nižším obsahem stříbra, a takto se vracely zpět do Čech. Nehledě na to, že krejcarové měny u nás neskázely velký úspěch a dále bylo počítáno ve starších tradičních jednotkách 1 groš český = 2 groše míšeňské = 7 bílých peněz = 14 malých peněz a přepočít na krejcarové mince 1 krejcar = 3/7 groše českého. Čeští stavové se rozhodli situaci řešit pomocí rozsáhlé měnové reformy, započaté usnesením zemského sněmu z 28. ledna 1573 a symbolicky završené mandátem Rudolfa II. ze dne 25. dubna 1577. Byl vydán tiskem a vybaven, u mandátu až neobvykle nevídanou, názornou grafickou přílohou. Došlo k ukončení ražby krejcarových mincí a ve všech domácích mincovnách se začaly znovu vyrábět tolary a groše, které svou emisí kopírovaly parametry posledních pražských grošů z let 1547-1548. Mince byla tradičně nazývána „bílý groš“ a měla ekvivalent 7 bílých peněz, její platební síla byla totožná se základní měnovou jednotkou „grošem českým“. Měnový systém byl později ještě doplněn o „malej groš“ v hodnotě poloviny bílého groše. Účelem rozsáhlé měnové reformy nebylo jen zjednodušení finančních operací, ale i vyčištění domácího oběhu od cizích a méně hodnotných platidel. Platební síla českého tolaru byla stanovena na 30 bílých grošů. Termín výměny byl dán do 25. července 1573. Do té doby všechny cizí mince měly být odevzdány do mincoven k přetavení. Po tomto datu hrozily postihy každému, kdo by cizí mince dovážel. Zároveň byli i všichni motivováni k tomu, aby takovéto mince zabavovali. Kdokoliv mohl objevené mince zabavit a odevzdat, za což dostal třetinu hodnoty mincí ve stříbře. Nové sněmovní usnesení bylo přijato v roce 1576 a bylo projednáno tentokrát i s Moravany. Toto se od předchozího trochu lišilo a došlo ke shodě na nových parametrech zemských mincí. Staly se jimi jednak zlaté a stříbrné „hrubé mince“, tedy „zlatý dukát český“, který

⁷⁹ Ivan HLAVÁČEK – Jaroslav KAŠPAR – Rostislav NOVÝ, *Vademecum pomocných věd historických*, Praha 1994, s. 383.

měl být přijímán v hodnotě 46 grošů 2 peníze české (108 krejcarů) a tolary, přijímané v hodnotě 30 grošů českých (70 krejcarů), dále běžné mince, nazývané bílý groš (ekvivalent groše českého), malý groš (ekvivalent groše míšeňského), bílý peníz (ekvivalent peníze českého) a malý nebo také černý peníz (ekvivalent halěře českého či peníze míšeňského). Jejich směnný poměr byl stálý a vycházel vlastně z měnové reformy Jiřího z Poděbrad z roku 1469: 1 groš český = 2 groše míšeňské = 7 peněz českých = 14 peněz míšeňských = 14 haléřů českých. Dále také usnesení stanovuje 97 mincí, které jsou „berné“ a dále 117 „neberných“. K usnesení byla opět připojena rozsáhlá příloha, která jednotlivé mince zobrazovala jak z reversu tak aversu.⁸⁰ Mezi šlechtou byly sumy nejčastěji uváděny v kopách grošů míšeňských, anebo v kopách českých grošů spíše výjimečně (například Smiřičtí⁸¹).

7.4 Bilance finančních transakcí Václava Budovce z Budova

Pokud chceme analyzovat úvěrové podnikání Václava Budovce z Budova, hned zpočátku před námi vystane velký problém v podobě poměrně malé a roztržité pramenné základny. Žádný osobní archiv Budovců z Budova se nezachoval. Veškeré účetní záznamy byly pravděpodobně nenávratně ztraceny při drancování jeho domu u Týnského chrámu a při konfiskacích. Naštěstí byl jedním z největších věřitelů Petra Voka z Rožmberka a tyto peněžní vztahy lze podle relativně ucelených rožmberských dlužních úpisů zmapovat. Další možností, jak najít zmínku o dluhu, jsou knihy nejvyššího purkrabství, kde bylo zapsáno několik pŕuhonů. Bohužel pro nás čtyři z nich se týkaly pouze vyvázání z rukojemství, což je pro nás zajímavé, protože to ukazuje váženost osoby Václava Budovce a okruh lidí, se kterými se stýkal, ale zároveň nám to neodhalilo žádný další dluh. Jeden záznam se sice týkal dluhu, ale ten máme již krásně zmapovaný právě díky rožmberskému archivu, jednalo se o půjčku Janu Jiřímu ze Švamberka.⁸²

Spolu s povýšením do panského stavu Budovců z Budova zřejmě vzrostla i jejich potřeba sebereprezentace,⁸³ což s sebou neslo zvýšené výdaje. Václav Budovec postavil zámek, přikoupil panství a dům. Z tohoto důvodu si po roce 1613 sám musel vypŕčovat peníze. Ačkoliv v témže roce měl v celkovém ŕhrnu s platbami na jistinu i ŕroky historicky nejvyšší příjem 16 523 kgm 48 g! Nejdříve si ŕŕčil jen 500 kgm

⁸⁰ P. VOREL, *Od pražského groše*, s. 153.

⁸¹ Jaroslav ČECHURA, *Poslední Smiřičtí – bankéři mezinárodního formátu?*, in: Zdeněk Beran a kol. (edd.), *Východočeská šlechta, její sídla a teritoria*, Praha 2013, s.94-102.

⁸² Přehled dluhů viz. tabulka příloha č. 7.

⁸³ Blíže o významu šlechtických sídel: V. BŮŽEK a kol., *Společnost českých zemí*, s. 224-257.

od Alžběty Pardubské, sousedky z Mladé Boleslavi. Znovu si pak musel vypůjčit v roce 1615, a to už 1000 kgm, tentokrát bez úroku ze sirotčích peněz. Další půjčka byla od snachy Markéty Budovcové rozené z Hodějova v „defenestračním“ roce 1618. Poslední a zároveň největší půjčka následovala o rok později ve výši 3 800 kgm s pololetními úroky 114 kgm od Kryštofa Radeckého z Radče.⁸⁴ Na úpisu jsou podepsáni i svědkové, možná rukojmí, ale není to v textu přesně specifikováno, Prokop Dvořecký z Olbramovic a na Vršovicích a Jindřich Otta z Losu a na Komárově. Asi nebude náhoda, že poslední dva jmenovaní byli nejen členy direktoria, ale zároveň skončili spolu s Budovcem na popravišti roku 1621. Zcela jistě si půjčil i od své manželky Anny Budovcové rozené z Vartenberka sumu 20 000 kgm, která byla pojištěna na mnichovohradišťském panství. Bohužel nevíme přesně kdy, ani na jaký úrok. O dluhu se dozvídáme z dopisu Anny Budovcové knížeti Karlovi z Lichtenštejna, aby jí byl poukázán úrok z výše uvedené sumy, datován je 17. srpna 1622.⁸⁵

Podle záznamů v treboňském archivu se první půjčka Petru Vokovi uskutečnila v roce 1589 v den sv. Jiří a dlužní úpis nebyl ošetřen podpisem žádného rukojmího. Jednalo se o sumu ve výši 500 kgm. Úroky měly být hrazeny pololetně vždy ke sv. Jiří a sv. Havlu dle nového nařízení. Výši úroků 85 kgm máme doloženou díky dvěma dochovaným kvitancím z roku 1591. Zda byly úroky zaplacené i v ostatních letech z pramenů nevyplývá. Ale můžeme předpokládat, že spíše ne. V té době bylo zcela běžné, že závazky nebyly hrazeny dle smluv. Další půjčka Rožmberkům následovala v roce 1594 na částku 2 500 kgm s úroky dle nového nařízení. Dlužníkem byl nejen Petr Vok, ale i jeho manželka Kateřina rozená z Ludanic. Pravděpodobně to souvisí se snahou Rožmberka oddlužit velmi zadlužené panství malým trikem, a to převáděním určitého majetku či půjček na manželku. Přesné částky úroků se však ze smlouvy o půjčce nedovíme a zároveň se nám nedochovala ani žádná kvitance. Z toho plyne, že na výše uvedený dluh nebyly zasílány úroky, a ani nebyl nijak splácen. Samozřejmě existuje možnost, že úroky a jistina splácena byla, ale nebyly vystaveny kvitance, či se nám nedochovaly. To ovšem bez dochovaných pramenů nelze přesně určit. Tudíž budu vycházet z toho, co se dochovalo a předpokládat, že úvěr nesplácel. Máme tu tedy už úvěr v celkové výši 3000 kgm, který není schopný rožmberský vladař splácet, a i přesto žádá znovu

⁸⁴ Přehled dluhů viz. tabulka příloha č. 9

⁸⁵ NA, fond SM, sign. B/172, karton č. 231/7, inv. č. 353

o půjčku. Ta je ovšem v závratné výši 24 000kgm!⁸⁶ Pokud se na to podíváme prismatem dnešní doby, zdá se tato půjčka úplně absurdní. Žádná banka by nepůjčila dlužníkovi, který svůj dluh nesplácí, několikanásobně vyšší částku. Musíme si ale uvědomit, že i přes velké dluhy byl Petr Vok velmi bohatý muž a požíval velké autority a cti. Proto mohlo být v jistém smyslu čest mu zapůjčit nějaké peníze. Jejich společná korespondence svědčí o tom, že byli dokonce i přátelé. Vzhledem k tomu, že se jednalo o závratnou sumu pod dlužní úpis se podepsali dvořané rožmberského domu Martin Grejnar z Veverí a Mysletína a na Libenicích a Theobald Hock z Zweibrückenu. Tuto sumu v seznamech dlužníků překonal jen Kristián z Anhaltu, který půjčil sumu ve výši 30 000kgm.⁸⁷ Jen pro představu, co by se za takovou sumu dalo pořídit, uveďme příklad, že Václav Budovec z Budova zakoupil panství Zásadka se zámek a několika vesnicemi za 37 000 kgm. Kristián z Anhaltu byl oproti Budovcovi nepoměrně bohatší. Byl anhaltským knížetem ve službách falckého kurfiřta Fridricha IV. a záhy se i stal místodržitelem Horní Falce. Kde tedy Václav Budovec přišel k takovým penězům? Podíl na Novém Hradě rozhodně nemohl pokrýt celou částku. Nabízí se možnost, že půjčoval peníze ještě před rokem 1588. Mohl půjčovat například císaři nebo jiným rodům. Bohužel se mi pro toto tvrzení zatím nepodařilo najít důkaz. Dalším aspektem je, že získal další dědictví tentokrát statek Semčice v roce 1598, který obratem prodal. Nicméně ani ten nemohl být prodán za tak vysokou částku. Některá tajemství Václava Budovce nám tedy zůstanou navždy skryta.

Petr Vok z Rožmberka sumu dluhu vůbec nezačal splácet, takže tak, jak byla, ji zdědil Jan Jiří ze Švamberka, který si od Václava Budovce nad to vypůjčil ještě 6 000 kgm. Tento dlužní úpis je datován pondělí po sv. Filipovi a Jakubovi, tedy ještě před smrtí rožmberského pána. Vzhledem k tomu, že Jan Jiří ze Švamberka zdědil obrovské dluhy a sám už nějaké také měl, musel začít jednat. Po Rožmbercích totiž nezdědil jen onu závratnou sumu 24 000 kgm, ale i další nesplacené dluhy Václavu Budovci. Pokud přičteme i to co si sám Jan Jiří od Václava půjčil, dostaneme se na částku ve výši 33 000 kgm! A co více, v roce 1613 vstupuje na scénu částka 12 000 kgm, ze které jsou placeny úroky. Kde se suma vzala? Žádný dlužní úpis se nedochoval, nicméně pokud se z něj v roce 1613 platily úroky, musela existovat a to nejpozději v roce 1612. S touto záhadnou půjčkou se dostáváme již na

⁸⁶ Viz. příloha č. 7.

⁸⁷ SOA Třeboň, fond CR, z Rožmberka, sign. 24a, fasc. III.

omračující sumu 45 000 kgm. Vzhledem k tomu, že se dochoval, jen minimální počet kvitancí, musíme vycházet i z komorních knih panství, kde jsou platby na „sumy hlavní“ také zapisovány, nicméně velmi stručně a nejasně. Je tedy velmi těžké stanovit, která platba je určena na který dluh. Uvedu zde, kolik bylo placeno na jistiny a úroky každý rok a podíváme se na platby z druhé strany, tedy kolik to věřiteli vyneslo.

Tabulka č.1 nám ukazuje, jaké byly výnosy Václava Budovce z Budova z dluhů. Jedná se pouze o půjčky Rožmberkům, potažmo Švamberkům. Data byla čerpána z dlužních úpisů a kvitancí dochovaných v Rožmberském archivu. Dále potom z komorních knih jednotlivých rožmberských panství. Tyto údaje jsou ovšem nejasné, ne vždy správně zapsané a poměrně nepřehledné. Někdy tam jsou dluhy zapsány pouze pro přehled, že stále jsou v evidenci. Jindy písař uvádí jen splacené úroky, často však bez určení z jaké sumy jsou placeny. Dalším problémem je, že často je uvedena částka a není zcela jasné, zda je včetně úroků či bez. Proto pokud není jasné, zda je částka včetně úroků či nikoliv, je zapsána doprostřed obojího. V komorních knihách také zřejmě chybí záznamy některých let. Naopak jinde jsou uvedeny splátky úroků, ale na zmiňované půjčky neexistuje dlužní úpis. Přesto se daly alespoň částečně zrekonstruovat příjmy v rozmezí let 1591 až 1615. Výnosy z jednotlivých let jsem počítala vždy dohromady, jak úroky, tak i platby na jistinu. V úhrnu největší částku obdržel v roce 1612 a to ve výši 14534 kgm 35g 5 p, což už je suma opravdu úctyhodná a v rozpočtu ji jistě velmi silně rodina pocítila. A v tento rok Václav Budovec peníze velmi potřeboval, neboť se rozhodl koupit panství Klášter Hradiště za 81 000 kgm. Zřejmě nebude dílem náhody, že za panství zaplatil hotově 10 000 kgr, což je částka splátky jistiny tento rok.

Výnosy z dluhů Václava Budovce z Budova				
Rok	Výplatní termín	Zaplaceno na jistinu	Zaplacené úroky	Celkem
1591	na sv. Jiří		85 kgm	170 kgm
	na sv. Havla		85 kgm	
1612	na sv. Jiří	10000 kgm		14534 kgm 35g 5 p
	na sv. Havla	4534 kgm 35 g 5 p		
1613	na sv. Jiří		463 kgm 48 g	16523 kgm 48 g
			60 kgm (ze sumy 12 000 kgm)	
		3000 kgm a 5000 kgm v zastoupení v dluhu	+ úroky (není uvedena výše úroků)	
1614	na sv. Jiří		448 kgm 15 g 0,5 p (z částky 7465 kgm 24 g 2 p)	5138 kgm 18 g 4,5 p
	na sv. Havla		224 kgm 15 g	
	na sv. Havla		1465 kgm 24 g 2 p (zadrželé úroky)	
		3000 kgm		
			12 kgm 45 g (z částky 4465 kgm)	
1615	na sv. Jiří		224 kgm 15 g	2224 kgm 15 g
	na sv. Jiří	2000 kgm		

Tab č.1 Výnosy z dluhů Václava Budovce z Budova

Vzhledem k tomu, že v některých částech účetnictví se vyskytují poměrně velké mezery, podařilo se mi zrekonstruovat splácení pouze dvou dluhů, které byly spláceny společně. Jednalo se o již zmiňovanou největší půjčku 24 000 kgm, která byla po smrti Petra Voka z Rožmberka sloučena s půjčkou Jana Jiřího ze Švamberka ve výši 6 000 kgm. Splácena byla následovně (dle tabulky č.2):

Splácení dluhu Jana Jiřího ze Švamberka ve výši 30 000 kgm			
Rok	Na jistinu	Na úroky	Dluhu zbývá
1612	10 000 kgm 4 534 kgm 35g 5 p		15 465 kgm 24 g 2 p
1613	3 000 kgm 5 000 kgm	463 kgm 48 g	7 465 kgm 24 g 2 p
1614	3 000 kgm	448 kgm 15 g 0,5 p 224 kgm 15 g 1 465 24g 2 p zadrželé úroky 12 kgm 45 g	4 465 kgm 24 g 2 p
1615	2 000 kgm	224 kgm 15 g	2 465 kgm 24 g 2 p

Tab č.2 Splácení dluhu Jana Jiřího ze Švamberka ve výši 30 000kgm

Z tabulky je zřejmé, že úroky rozhodně nebyly placeny pravidelně. Například v roce 1612 pravděpodobně nebyly vypláceny vůbec. Dále o tom svědčí vyplacené „zadrželé úroky“ za několik výplatních termínů. Můžeme si povšimnout, že jistina je splácena nárazově, zřejmě podle možností dlužníka a potřebám peněz věřitele. Graficky jsem splácení jistiny také vyjádřila v grafu.⁸⁸

7.5 Sociální interakce mezi dlužníky a věřitelem

S jistotou víme, že Václav Budovec půjčoval peníze jihočeskému velmoži Petru Vokovi z Rožmberka. Léta byli přátelé, přestože v době, kdy se seznámili, byl Budovec jen nižším šlechticem (povýšen až 1607), Petr Vok si ho velmi vážil. Měli společné kulturní zájmy a oba byli členy Jednoty bratrské. Vyměňovali si úsudky o nové literatuře, ale i o Budovcově vlastní tvorbě. Jeho spisy byly zapůjčeny na Třeboň a pořízeny opisy pro tamní knihovnu. Důležitý byl Budovcův pobyt na Třeboni roku 1608, kde vedl s Petrem dlouhé rozhovory o Jednotě bratrské. Výsledkem bylo dlouho odkládané první vystoupení nového bratrského kazatele Šimona Věrníka, kterým se rožmberský vladař po 6 letech veřejně přihlásil k Jednotě bratrské. Domluvy Matěje Cyra Petru Vokovi vycházely po několik let naprázdno,

⁸⁸ Graf příloha č. 1.

ale pod vlivem Budovce se věci daly do pohybu.⁸⁹ Zřejmě na Budovcův podnět se Petr začal smiřovat s myšlenkou, že přistoupí na dohodu se Švamberky. Vliv mělo pravděpodobně i to, že Václav Březan ověřil platnost nároků Švamberků a rodinné poměry. Jan Zrinský ze Serynu po 8 letech manželství neměl potomka a při jeho chatrném zdraví bylo téměř jisté, že se ho ani nedočká. Budovec tedy využil vynucené sněmovní přestávky 8.4.1609 a dostavil se do Třeboně k jednání o podmínkách posledního pořízení Petra Voka. K jednání samozřejmě dorazil i Jan Jiří ze Švamberka se synem Petrem. Švamberkům mělo připadnout panství třeboňské, novohradské, borovanské a palác na Hradčanech. Jan Zrinský měl získat Rožmberk, Libějovice a patronát nad Vyším Brodem. V případě Janovy smrti měli panství získat Švamberkové, kromě patronátu vyšebrodského, na který si vyhrazoval právo král. V testamentu také Petr nařídil Švamberkům, aby vyplatili tisíce kop věřitelům Kristiánovi z Anhaltu, Václavu Budovcovi z Budova, Adamovi ze Šternberka a mnoha dalším. Budovec byl druhým největším věřitelem hned po Anhaltovi.⁹⁰ Ovšem rožmberské účty jsou vedeny v součtu a bude třeba bližšího rozboru, aby bylo možné rekonstruovat přibližné částky jednotlivých dluhů.

O dluzích Rožmberků bylo napsáno mnoho, přesto bych ráda pár důležitých aspektů zopakovala. Sám Petr Vok zadlužil své bechyňské panství před smrtí svého bratra. Úhrn všech dluhů byl okolo 155 000 kgm. Po smrti bratra Viléma se celkový dluh vyšplhal na těžko uvěřitelný 1 000 000 kgm. Tato částka udivovala nejen současníky, ale i zneklidňovala četné věřitele. Sloučením bechyňského dvora s Vilémovým se počet dvořanů zvýšil na 230 lidí. Petr Vok se ani nemohl uchýlit k propouštění, protože mnoho dvořanů bylo zároveň i věřiteli. Takovýto dvůr byl finančně nesmírně náročný. Jenom spotřeba piva byla za rok 1593 přes 250 000 litrů, a to bez mimořádných přidělů, jako jsou svátky, slavnosti a pohoštění hostů. Petr Vok se tedy snažil šetřit náklady dvora, omezil nákup běžných potravin a nutil dvořany, aby se uskrovnili. Ti si pak stěžovali na malé porce a pouhých osm chodů. Odhad půlročního výnosu panství tvořilo jen 60 000 kgm, bylo tedy nutné získávat nové úvěry, vyjednávat odklady splátek a rozprodávat okrajová panství. Nejvýhodnější bylo drobit panství na menší celky pro více zájemců, aby byl zaručen výhodný prodej. Ovšem tato opatření nemohla rozhodně uspokojit ty nejdotěrnější věřitele. Proto rožmberský pán začal používat právnickou kličku. Začal převádět

⁸⁹ Jaroslav PÁNEK, *Petr Vok z Rožmberka*, Praha 2010, s. 118-224.

⁹⁰ Jaroslav PÁNEK, *Poslední Rožmberkové: Velmoži české renesance*, Praha 1989, s. 322.

jednotlivé nemovitosti na jiné osoby a předstíral, že tím vyrovnává jejich staré pohledávky. Přepisoval je například na svého věrného dvořana Jáchyma Metycha a hlavně na manželku Kateřinu Rožmberskou z Ludanic. Díky vlivu Petrových nepřátel na rudolfinském dvoře vystoupil proti těmto praktikám přímo panovník a dal protest zapsat do desk zemských. Rožmberský vladař se chtěl nějak hájit a žádal u císaře audienci, nicméně Rudolf II. mu jí dlouho nechtěl poskytnout. Nakonec jí ale poskytl, a když mu Petr slíbil panství jako odúmrť, stáhl žalobu a nějakou dobu další převody přehlížel. Tím se Vokovi podařilo skoro celý svůj majetek převést do června 1593 na manželku. Nechal si ovšem k majetku plná dispoziční práva. V říjnu 1593 se mu pak prodejem panství Helfenburk a Miličín podařilo splatit 200 000 kop. Bylo třeba splatit co nejvíce, protože ve smlouvě se Švamberky bylo ustanoveno, že jim nemůže nechat dluh vyšší než 400 000 kgm. Rožmberskému vladaři se podařilo do smrti splatit tolik, že dohoda byla dodržena, nicméně Švamberky i tak dluh velmi zneklidňoval. I přes stále nepříznivou situaci se rozhodli připravit Petru Vokovi⁹¹ pompézní pohřeb, který by si vladař přál. Pohřební slavnosti je stály více než 18 000 kgm. Slavnosti měly sloužit jako způsob představení a reprezentace švamberského rodu. Velkolepý pohřeb však Švamberky zklamal, protože nikdo ze zemských úředníků nedorazil. Měli asi starosti s úmrtím Rudolfa II.⁹² Nedostavil se ani společný přítel Jana Jiřího ze Švamberka a Petra Voka z Rožmberka Václav Budovec z Budova. Omluvil se kvůli pokročilému stáří a náhlé nemoci.⁹³

Důkazem velkého přátelství Václava Budovce a Petra Voka jsou jejich dopisy. Nejednali jenom o penězích, ale Budovec dokonce sháněl štěpy z císařské zahrady.⁹⁴ Dle Budovcových dopisů to vypadá, že Petr Vok patřil spolu s Janem Jiřím ze Švamberka, k lidem, kterým Budovec nejvíce půjčoval. Půjčoval jim hlavně v době před získáním Mnichova Hradiště. V dopise ze 13.10.1588 se jen tak mimochodem zmiňuje o tom, že smlouva o podíl na Novém Hradě nebyla zapsána do desk zemských, proto nemá žádné peníze a nemůže Petrovi půjčit.⁹⁵

⁹¹ pohřeb se konal 30.1.1612.

⁹² zemřel 20.1.1612.

⁹³ J. PÁNEK, *Petr Vok s. 123-127.*

⁹⁴ J. GLÜCKLICH, *Václava Budovce z Budova korespondence*, s. 21.

⁹⁵ J. GLÜCKLICH, *Václava Budovce z Budova korespondence*, s. 22.

Největší půjčka, kterou se mi podařilo nalézt, byla na částku 24 000 *kop grošů míšeňských rázu pražského*⁹⁶ ze soboty na sv. Havla 1610. Jedná se o opravdu vysokou částku. Pro porovnání panství Zásadka (zámek, pivovar, sladovna, hvozď, zámecký dvůr s ovčínem a cihelnou, dvory a vesnice), které si Budovec pořídil, mělo celé hodnotu 37 300 kgm. Ačkoliv by se za sumu půjčky dalo koupit menší panství, Budovec si mohl dovolit peníze postrádat. Otázkou tedy zůstává, kde přišel k takovému kapitálu. V roce 1606 koupil panství Zásadka, 1606 dokončil stavbu renesančního zámku v Mnichově Hradišti a 1612 koupil panství Klášter Hradiště za 81 000 kgm. Dalo by se očekávat, že si spíše půjčí peníze, než že bude v této době někomu půjčovat tak veliké částky.

Úplně bez půjček se samozřejmě neobešel, ale částky se pohybovaly v úplně jiných rádech. Byly obvykle ve výši 1000 nebo 500 kgr míšeňských a půjčoval si buď od manželky svého syna, nebo mladoboleslavských občanů. Tak kupříkladu na sv. Havla 1613 si půjčil 500 kgm od mladoboleslavské sousedky Alžběty Pardubské a roku 1615 využil sirotčí peníze Jana Jiříka a Lidmily, pozůstalých po Jiříkovi z Kutné Hory, ve výši 1000 kgm.⁹⁷ Rozborem pramenů se ukázalo, že si zřejmě půjčoval i jinde. Nicméně informace jsou pouze kusé. Víme o nich jen díky tomu, že ho v těch půjčkách zastoupil některých z jeho dlužníků.

Kromě samotného půjčování peněz se Václav Budovec často stával i ručitelem za dluhy svých přátel či známých. O ručení víme díky knihám Nejvyššího purkrabství, kde jsou zapsány půhony. Nejčastěji poháněl Václav Budovec z Budova z důvodu, že někdo nechtěl ručit za jeho dluhy. Tak se i on chtěl z rukojemství vyvázat. Roku 1612 poháněl k soudu Jana z Vartenberka a na Novém zámku Lipém a Kamenici za to, že nechtěl ručit za dluh, jehož věřitelem byl Jan Sezima z Ústí. Částka dluhu, ze které se chtěl vyvázat, činila 1800 kgm. Další takovýto případ se vyskytuje v témže roce, tentokrát se chtěl vyvázat z ručení za půjčku ve výši 4000 kgm Janu Zbyňkovi z Házmburku a na Budyni a Brozanech. Opět to bylo z důvodu, že Jan Zbyněk neručil za úvěr Havlovi Hrobčickému z Hrobčic a na Petrovicích a Kolečicích. Zda zmínění muži opravdu nechtěli ručit, nebo zda zemřeli, není jasné. Dle právní literatury totiž rukojemství zaniká smrtí rukojmího. Jiný případ je datován rokem 1614, ale v tomto případě se jedná o půhon za nesplácení dluhů a úroků. Poháněn je Jan Jiří ze Švamberka za částku 7 460 kgm.

⁹⁶ SOA Třeboň, fond CR, Budovcové z Budova.

⁹⁷ NA, fond SM, B/172, karton č.231/7, inv. č. 353.

Velmi provázané vztahy měl Budovec právě s dědici pánů z Rožmberka, se Švamberky. Konkrétně s Janem Jiřím se znali ještě před tím, než Jan obdržel zmíněné dědictví. Budovec půjčoval Janu Jiřímu peníze nebo alespoň minimálně jednou mu půjčil. Nevíme přesně kdy, ale ve svém dopise z října 1594 Budovec Švamberkovi odpovídá, že mu nemůže půjčit další peníze, a prosí, aby mu splatil starý dluh do svatého Havla. Pokud by to pro něj bylo příliš náročné, aby zaplatil alespoň svatojiřský úrok, který dluží, a svatohavelský úrok na další období. Dále vysvětluje, proč peníze nemůže půjčit. Stěžuje si na to, že mu dlužníci nesplácejí jistiny ani úroky. Množné číslo značí, že v té době byl věřitelem hned několika osob. Další jména nám jsou však neznámá. Stěžuje si také, že místo u apelačního soudu je „ničemně“ placeno.⁹⁸ Jan Jiří pravděpodobně úroky zaplatil a jejich vztah se nadále nesl v přátelské rovině. Je možné, že se více sblížili v roce 1609, kdy oba zasedli jako členové direktoria a jednali společně velmi často v rámci tzv. „dlouhého sněmu“. V únoru roku 1610 zve Jana Jiřího na svatbu svého syna Adama Budovce z Budova a Markéty rozené z Hodějova.⁹⁹ Zajímavé je, že v pozvání i popisuje, jak bude svatba vypadat. Den před svatbou se mají všichni hosté sjít do pražských měst. V pondělí ve 13 hodin by měli všichni společně vyrazit od novoměstské radnice nejprve do Jesenice k „snídání“ a pak na Konopiště, kde bude obřad. V dopise Švamberka oslovuje „švakře“ (nebyli příbuzní, pravděpodobně to bylo přátelské oslovení), což dle mého názoru vyjadřuje jejich vřelý vztah. I přestože byl zřejmě velmi přátelský, o čtyři roky později (1614) ho Václav Budovec pohání k soudu Nejvyššího purkrabství. Jana Jiřího ze Švamberka žaluje o částku 7 465 kop „grošů míšeňských rázu pražského jistiny“ a o jeden úrok pololetní v částce 223 kop 57 grošů míšeňských.¹⁰⁰ „*Pan Václav Budovec z Budova na Hradišti, Zásadce, Klášteře vše nad Jizerou a Chocnějovicích J. M. C. Radda pohání pana Jana Jiřího z Švamberka, Orlíku, Ronšperce, Třeboni, Nových Hradech, Rožmberce, Libějovicích a Zvíkově jeho milosti císařské římského Raddu. Viniti pana chce z sedmi tisíc čtyry set šedesáti pěti kop grošův míšeňských dobrých stříbrných rázu pražského jistiny. K tomu z jednoho ouroku pololetního tj. od datum listu dluhu středy den památný po sv. Jiří rytíře až do sv. Havla vše léta toho to 1614 na Sumu svrchu psanou ze všeho jmenovitě ze dvou set dvaceti tři kop padesáti sedmi grošův vše míšeňských dluhu*

⁹⁸ J. GLÜCKLICH, Václava Budovce z Budova korespondence, s. 23.

⁹⁹ Tamtéž, s. 34-35.

¹⁰⁰ NA, fond NP, knihy půhonné, kniha č. 8 1614-1615.

pravého a opravedliveho...“ Jednalo se o sloučené částky zděděného dluhu po Rožmbercích a osobního dluhu Jana Jiřího ze Švamberka¹⁰¹. Otázkou také zůstává, zda se po tomto incidentu nějak proměnil jejich vzájemný vztah, nebo zda žaloba je právě výsledkem změny vztahu. Existuje také možnost, že k žádné změně mezi nimi nedošlo a Budovec si jen chtěl splacení dluhu pojistit. Možná ho k tomuto činu dovedla zoufalá potřeba peněz. V roce 1614 byl patrně dosti zadlužený, od roku 1602 totiž zvládl vystavět renesanční zámek Mnichovo Hradiště, dokoupit panství Zásadku, Klášter a Chocnějovice. Svědčí o tom i půjčka Budovce od Kryštofa Radeckého z Radče ve výši 3 800 kgm v roce 1619.¹⁰²

Z úplně jiného soudku je dochovaný Budovcův dopis Jiřímu Homutovi z Harasova.¹⁰³ Jiří Homut pocházel z vladyckého rodu a od roku 1585 působil jako hejtman Petra Voka z Rožmberka. Velmi dobře spravoval Rožmberkovo bechyňské panství a po smrti Viléma z Rožmberka se podílel na pokusu panství oddlužit. Velmi se zasloužil o rybníkářství a jeden rybník dokonce sám navrhl. Od Petra Voka také odkoupil část choustnického panství a v roce 1599 přikoupil i Radenín, kde si vybudoval velký zámek a hospodářský dvůr. Jako hejtman zřejmě požíval velké důvěry pána z Rožmberka, jelikož ho zastupoval v direktoriu 1609. Václav Budovec tedy Homuta znal patrně přes Petra Voka a oslovuje ho ve svém dopise také „švakře“. V psaní upomíná Homuta, že má vyplatit 200 tolarů Jakubu Menšíkovi z Menštejna (místosudí království českého). Hlavním motivem sepsání dopisu je ale dřevo, které Homut Budovcovi slíbil. Má to být kvalitní dřevo, které by se hodilo na „prkna“. Tahle skutečnost svědčí o několika věcech. Za prvé je jasné, že v této době Budovec upravoval některou ze svých nemovitostí. Za druhé, že vztahy mezi oběma muži nebyly jen o financích, ale i o přátelství. Za slíbené dřevo totiž Budovec nebude platit, ale bude Homutovi namlouvat „*ňákou pěknou vdovičku*“.¹⁰⁴ Zajímavé na tom všem je, že Homut byl v této době ženatý a zemřel dříve než jeho žena. Jak to tedy s tou vdovičkou bylo? To věděl jen Budovec a Homut. Jisté je jen to, že se Budovec odkazuje na jistý důvěrný rozhovor a radí Homutovi, aby hledal útěchu v Bohu. Z toho se můžeme domnívat, že Homut měl nějaké problémy v manželství, se kterými Budovec přátelsky radil.

¹⁰¹ Viz. tabulka č. 2 v kapitole Bilance finančních vztahů Václava Budovce z Budova.

¹⁰² SOA Třeboň, fond CR, Budovec z Budova.

¹⁰³ J. GLÜCKLICH, *Václava Budovce z Budova korespondence*, s. 103.

¹⁰⁴ Tamtéž, s. 103.

8 Budovcovo Mnichovo Hradiště

Jak asi vypadalo město, které Václav Budovec z Budova zdědil? Tehdejší Mnichovo Hradiště sestávalo z 62 domů a z nich 30 mělo právo várečné. Spolu s městskými částmi Rybitví a Staříč, které původně nebyly součástí města, ale za Budovce byly již připojeny, čítalo město Mnichovo Hradiště okolo 100 domů. Pokud budeme počítat průměr 10 osob na dům či dvorec, mohlo mít Mnichovo Hradiště okolo 1000 obyvatel. Největší dvůr stál u náměstí a patřil Vaňkovi Kocatovi. Kousek za tímto dvorem stával další velký dvůr a oba měly právo várečné. Na náměstí pak byl šlechtický dům paní ze Sendražic. Nacházela se zde také radnice s věží a na východní straně náměstí bývalo tržiště, mezi radnicí a jižní stranou rynku stály masné krámy. Na místě celé čtvrti, rozkládající se před zámek, byla panská půda, dvůr, dvorec a zahrady. Doložena je také fara, farní kostel, zvonice a škola. Na místě zámku stával do Budovcovy výstavby pouze panský dům. V prostoru pod dnešním zámek směrem k řece Jizeře, byla velká panská hospoda s pivovarem a sladovnou. Za hospodou se čtvrť nazývala Rybitví (název původní vsi, která v těchto místech bývala) a v té době už byla zcela začleněna do města. K roku 1593 je ve městě doložen lazebník a za městem katovna. Z výše uvedeného vyplývá, že se jednalo o malé městečko, které bylo spíš než na obchod zaměřeno na zemědělskou výrobu. Ze soupisu poddaných je dle jmen jasné, že většina obyvatel byla národnosti české. Němci tvořili jen malé procento obyvatelstva a kromě nich se objevil zřejmě i jeden Ital. Vyskytuje se tu totiž jméno Vlach. Od roku 1557 také ve městě pobývali Židé. Chyběl zde mlýn, nejbližší byl pod Kraví Horou (dnes Hněvousice). Město dosazovalo každý rok 12 konšelů. Nechyběl tu samozřejmě rychtář a písař, bohužel se však kromě několika málo listin z jejich činnosti skoro nic nedochovalo. Město mělo i právo hrdelní, které však platilo pouze pro poddané městské a venkovské, nevztahovalo se na svobodné a šlechtice. Bohužel všechny knihy a zápisy jsou ztraceny.

Václav Budovec měšťanům značně vylepšil privilegia. Vzdal se práva na odúmrtí a dovolil dědit příbuzným s výjimkou manželky/manžela (pouze se souhlasem pána) a cizopanských příbuzných. Několika měšťanům udělil právo várečné a povolení šenku (obchodovat s vínem a mít jeho výčep). Roku 1610 dostali ke své živnosti také povolení vinopalové. Budovec podporoval i cechy a počet cechovních mistrů stoupl na 17. Přidal městu jarmarky a udělil i privilegium na clo.

Do dnešních dnů se nám dochoval jen Budovcem vydaný řád pro cech řeznický. Ve městě býval farní chrám Panny Marie i se hřbitovem, ale do dnešních dnů se bohužel nedochoval. Nacházel se v dnešní zámecké zahradě hned vedle zámku. Václavu Budovcovi na panství skutečně záleželo a zasloužil se o jeho rozvoj jak hospodářský, tak stavební.

8.1 Výstavba zámku

Ze závěti Václavova strýce Kryštofa Budovce z Budova si můžeme alespoň trošku představit, jak vypadalo panské sídlo v Mnichově Hradišti. V závěti odkazuje své manželce 10 000 kgm a 2000 kgm věna, a dále pak 8 koní a 6 krav, k tomu i obilí a seno. Z toho je jasné, že k panskému domu jistě patřilo i nějaké větší hospodářství. Zajímavé je, že po 50 kopách odkázal i mnohým svým poddaným. V závěti také zmiňuje jakousi podkrovní místnost, kde jsou truhly a skříně. Jednotlivým lidem pak odkazuje různé typy svršků (šaty, kožichy atd.) a zbraně. Ale jinak celé panství odkázal svému synovci Václavovi.¹⁰⁵ Ten zřejmě nechal v Mnichově Hradišti vystavět renesanční zámek. K tomuto počínu ho vedla jistě potřeba reprezentace. Do této doby vlastnil jen dům na Starém městě pražském a stavba zámku na venkově patřila k soudobé módě, ale i způsobu sebereprezentace. Navíc jistě potřeboval na panství pobývat a žádné jiné vhodné budovy se tam k tomu účelu nenacházely. Stavba byla pravděpodobně ukončena roku 1606. Tento rok je totiž na pamětní desce, která je umístěna na fasádě zámku. Opatřena je i jmény Václava Budovce z Budova a jeho manželky Anny rozené z Vartemberka, doplněna aliančním erbem manželů. Zámek byl postaven v renesančním slohu s půdorysem ve tvaru písmena L. Podle urbáře z roku 1635 byl hlavním stavebním materiálem kámen¹⁰⁶ a stavba byla pravděpodobně opatřena arkádami, které byly v období barokní přestavby zámku zazděny. Náklady na výstavbu zámku neznáme, ale je jisté, že v roce 1655, tj. 34 let po Budovcově smrti, byla hodnota zámku odhadována na cenu 5 000 zlatých.¹⁰⁷ Zámek byl původně asi jednopatrový a J. V. Šimák dokonce uvádí výčet místností. „V zámku vypočítává r. 1693 všeho 28 místností, a to v přízemku: pokoj p. sekretáře (o 2 oknech), p. Mat. Trubače (1), s komůrkou (1), vedlejší (2), kancelář (3), oficiířský (6), vedle komora (2), lokajský (1), vedlejší (1), síň, síň hejtmanská (2), spižírna,

¹⁰⁵ J. V. ŠIMÁK, *Dějinné paměti*, s. 203-204.

¹⁰⁶ Josef Vítězslav ŠIMÁK, *Soupis památek historických a uměleckých v republice Československé, A. země Česká, XLVI. Okres Mnichovohradištský*, Díl I, Praha 1930, s. 201.

¹⁰⁷ Archiv národního památkového ústavu, Stavebně-historický průzkum zámku Mnichovo Hradiště, s. 8.

kuchyně, vrátnice, světnice obročního (1), v patře: táfelštubna (4), síň, pokoj hostinský (2), s komorou (1), p. Mayera (5), 2 komory (3, 2), pokoj (3), p. u schodů, kde kněžna bývá (3), vedlejší (2), mladého panstva (5), komora (3), sklep velký proti táfelštubně, síň.“ Zda se opravdu jedná o popis původního Budovcova zámku ovšem není jasné, neboť autoři stavebně historického průzkumu žádný takový pramen v archivu nenalezli. Buď se jedná o další Šimákův omyl (stejně jako se mylně domníval, že na místě zámku předtím stála tvrz – písař totiž u Mnichova Hradiště dokončil jiný záznam) nebo byl tento pramen ztracen. Četné účty a informace k přestavbám zámku se nacházejí v Rodinném archivu Valdštejnů (fond Velkostatek Mnichovo Hradiště, Státní oblastní archiv v Praze), nicméně jsou to všechno informace až k pozdějším obdobím a další informace o podobě zámku v době Budovcově nevyčteme.

9 Závěr

Má práce ukázala, že každá mince má dvě strany. Václav Budovec z Budova nebyl jen jeden z vůdců stavovské opozice, příkladný bratr, vzdělanec, ale i aristokrat a pozemková vrchnost se všemi všedními starostmi. Měl mnoho vlivných přátel, kteří si ho vážili a neřešil s nimi jen politiku, ale například i zcela všední starosti. O těchto vztazích se dozvídáme z Budovcových dopisů, které byli již zpracované Juliem Glücklichem. Pěkné doklady k všednímu životu se objevily ve fondu Staré manipulace. Například dokumenty k Budovcově svatbě, které zatím nebyly v žádné práci použity a nejsou ani známe. Nikde zatím nebylo zmíněno, že jeho manželkou byla vdova po Václavovi z Násilí atd. V práci jsem se pokusila o doplnění informací o Budovcově vzdělání a rodině. Zmapovala jsem a analyzovala jeho majetkové poměry. Při bádání se podařilo nalézt i poměrně dost záznamů o Václavově otci i o dalších členech rodu, které by bylo možno využít v případné diplomové práci. Ve Staré manipulaci je ještě mnoho dalšího zatím nevyčerpaného archivního materiálu, který by si zasloužil hlubší rozbor. V budoucnu bych se k němu velmi ráda vrátila. Několik zápisů v knihách nejvyššího purkrabství potvrdilo domněnku, že Budovec půjčoval peníze a také lehce poodhaluje okruh známých, se kterými se stýkal. Nicméně těchto dokladů je poskrovnu. Těžištěm práce se stala rekonstrukce finanční transakcí s Rožmberky a Švamberky. Účty rožmberské ukázaly, jak byly dluhy spláceny a kolik konkrétně Petr Vok z Rožmberka dlužil Václavu Budovci. U jednoho dluhu se dokonce podařilo zcela zrekonstruovat strukturu splácení dluhu a úroků. Díky četným záznamům bylo možné i způsob splácení graficky vyjádřit a vytvořit několik přehledných tabulek.

Tato bakalářská práce naplnila má očekávání, ale zároveň otevřela nové otázky a odhalila pro mě zatím neznámé prameny, které je možné použít k dalšímu studiu nejen Václava Budovce z Budova, ale i jeho rodu. Již nyní se přede mnou otevírá poutavý příběh rodu, který postupně nabýval moci a bohatství. A za časů svého nejvýznamnějšího člena byl nejen povýšen do panského stavu, ale i získal politickou moc a vliv, váženost a prestižní kontakty. Nicméně po smrti Václava Budovce upadl do chudoby a zapomnění. Ba co víc, jeden jeho člen se po letech navrátil zchudlý do vlasti, kde vstoupil do kláštera! Dle mého názoru si takto významná osobnost našich dějin jako byl Václav Budovec z Budova a jeho rod pozornost zaslouží a měla by být více známa i laické veřejnosti.

10 Seznam pramenů a literatury

Prameny:

Praha

Národní archiv, fond Stará manipulace

Národní archiv, fond Nejvyšší purkrabství, knihy půhonné

Archiv národního památkového ústavu, Stavebně-historický průzkum zámku Mnichovo Hradiště

Třeboň

Státní oblastní archiv, fond Cizí rody

Vydané prameny:

BUDOVEC Z BUDOVA, Václav: *Antialkorán*, ed. Noemi Rejchrtová, Praha 1989

Z KOLDÍNA, Pavel, Kristián: *Práva městská království českého Markrabství moravského spolu s krátkou jich summou*, ed. Josef Jireček, Praha 1876

GLÜCKLICH, Julius: *Václava Budovce z Budova korespondence z let 1579-1619*, Praha 1908

Literatura:

BERÁNKOVÁ, Věra – BERÁNEK, Karel: *Stará manipulace 14.stol - 1905*, Praha 1973

BŮŽEK, Václav: *Úvěrové podnikání nižší šlechty v předbělohorských Čechách*, Praha 1987

BŮŽEK, Václav a kol.: *Společnost českých zemí v raném novověku*, Praha 2010

CULKOVÁ, Dagmar: *Nejvyšší purkrabství v Praze 16.stol. - 1871*, Praha 1964

ČECHURA, Jaroslav: *Václav Budovec z Budova, Friedrich Ludvík Budovec z Budova, klášter Sedlec a mnoho korunovaných hlav*, in: *Sedlec, Historie, architektura a umělecká tvorba sedleckého kláštera ve středoevropském kontextu kolem roku*

- 1300 a 1700. Mezinárodní symposium, Kutná Hora 18. – 20. září 2008, ed. Radka Lomíčková, Praha 2009 (vyšlo 2010), s. 165–184.
- ČECHURA, Jaroslav: *5.5.1609 Zlom v nejdelším sněmu českých dějin*, Praha 2009
- ČECHURA, Jaroslav: *Alena Roupovská a Polyxena Lobkovská: Poučná historie jednoho dluhu*, in: *Porta Bohemica: sborník historických prací*. 3, Litoměřice 2005 s. 261–291
- ČECHURA, Jaroslav: *Poslední Smiřičtí – bankéři mezinárodního formátu?*, in: Zdeněk Beran a kol. (edd.), *Východočeská šlechta, její sídla a teritoria*, Praha 2013
- GLÜCKLICH, Julius: *Osud rodiny Václava Budovce z Budova*, in: *Od Ještědu k Troskám IV*, 1926, s. 203-207
- HALAMA, Jindřich: *Sociální učení českých bratří 1464-1618*, Brno 2003
- HLAVÁČEK, Ivan – KAŠPAR, Jaroslav – NOVÝ, Rostislav: *Vademecum pomocných věd historických*, Praha 1994
- HOLÝ, Martin: *Zrození renesančního kavalíra*, Praha 2010
- LEDVINKA, Václav: *Úvěr a zadlužení feudálního velkostatku v předbělohorských Čechách: Finanční hospodaření pánů z Hradce 1560-1596*, Praha 1985
- MALÝ, Karel a kol.: *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*, Praha 2010
- MAŤA, Petr: *Svět české aristokracie (1500-1700)*, Praha 2004
- Ottův slovník naučný IV*, Polička 1996-2003
- PÁNEK, Jaroslav: *Petr Vok z Rožmberka*, Praha 2010
- PÁNEK, Jaroslav: *Poslední Rožmberkové: Velmoži české renesance*, Praha 1989
- PETRÁŇ, Josef: *Staroměstská exekuce*, Praha 1985
- REJCHRTOVÁ, Noemi: *Václav Budovec z Budova*, Praha 1984
- SCHWABIKOVÁ, Kateřina: *Česká šlechta a univerzity německé jazykové oblasti v raném novověku (Čeští páni a rytíři, imatrikulovaní v letech 1550-1620 na univerzitách nynějšího Německa, Rakouska a Švýcarska)*, *Acta universitatis Carolinae – Historia universitatis Carolinae Pragensis XLVI.*, 2006

ŠIMÁK, Josef, Vítězslav: *Dějinné paměti okresu mnichovohradištského*, Mnichovo Hradiště 1917

ŠIMÁK, Josef, Vítězslav: *Soupis památek historických a uměleckých v republice Československé, A. země Česká, XLVI. Okres Mnichovohradištský*, Díl I, Praha 1930

TISCHNER, František: *Heřman hr. Černín z Chudenic*, Praha 1903

VOREL, Petr: *Od pražského groše ke koruně české*, Praha 2000

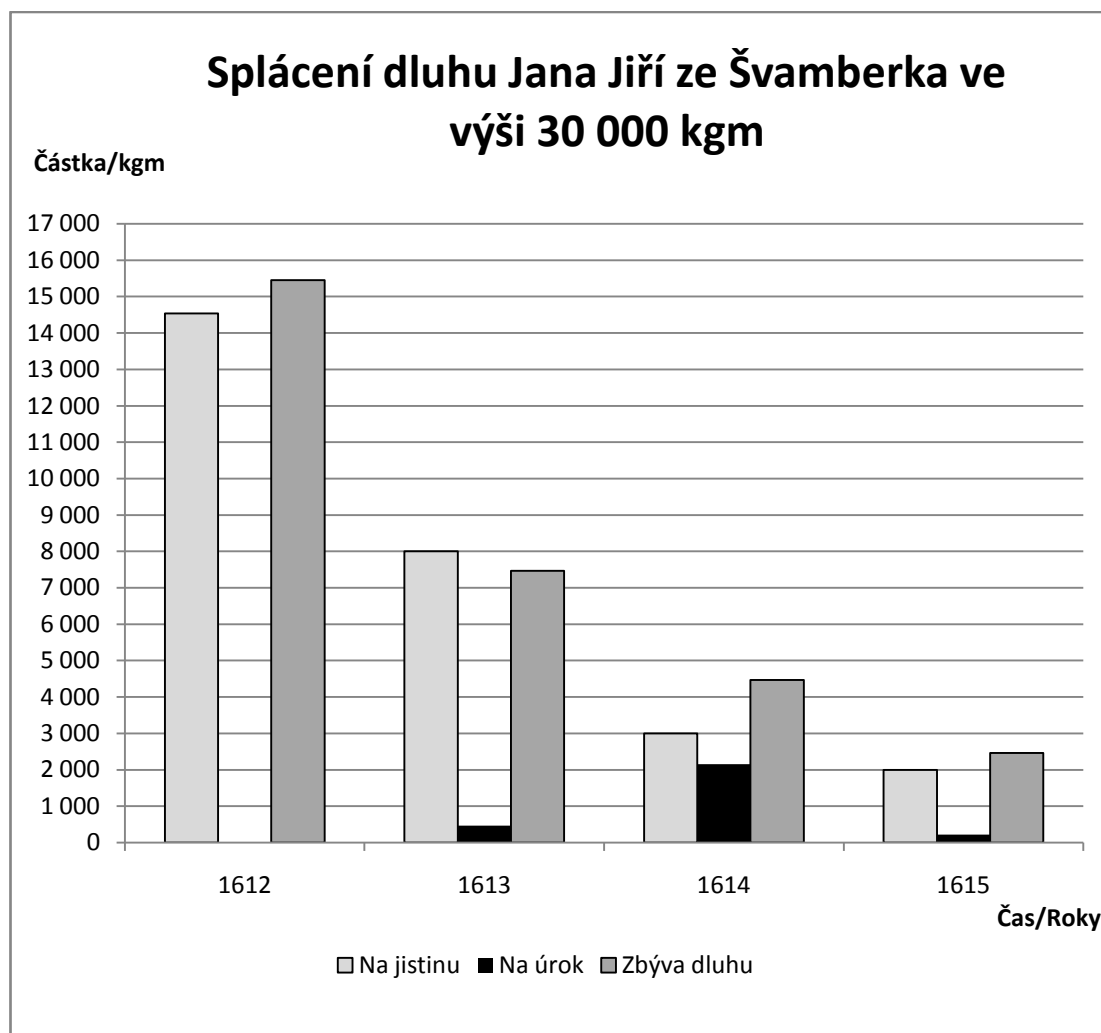
Seznam použitých zkratek

SOA	–	Státní oblastní archiv
NA	–	Národní archiv
SM	–	Stará manipulace
NP	–	Nejvyšší purkrabství
CR	–	Cizí rody
sing.	–	signatura
fasc.	–	fascikl
inv. č.	–	inventární číslo
kgm	–	kop grošů míšeňských
kgč	–	kop grošů českých
gr	–	grošů
p	–	peněz (peněz českých)

Seznam příloh

1. Graf splácení dluhu Jana Jiří ze Švamberka v celkové hodnotě 30000 kgm.
2. Podobizna Václava Budovce z Budova.
3. Půdorys přízemí a prvního patra zámku MnichovoHradiště.
4. Kamenná deska Václava Budovce z Budova a jeho manželky, vsazena do zdi zámku k připomínce založení.
5. Ukázka záznamu z knih půhonných.
6. Ukázka z tištěného pramenu: J. GLÜCKLICH, Vaclava Budovce z Budova korespondence.
7. Tabulka dluhů Václavu Budovcovi z Budova.
8. Tabulka kvitancí od Václava Budovce z Budova.
9. Tabulka Václav Budovec z Budova jako dlužník
10. Tabulka pojištěných dluhů a věna.
11. Tabulka pohánění k soudu.

Příloha č.1

Zdroj: Data k vytvoření grafu čerpána: SOA Třeboň, fond Cizí rody, Budovcové z Budova a z Rožmberka.

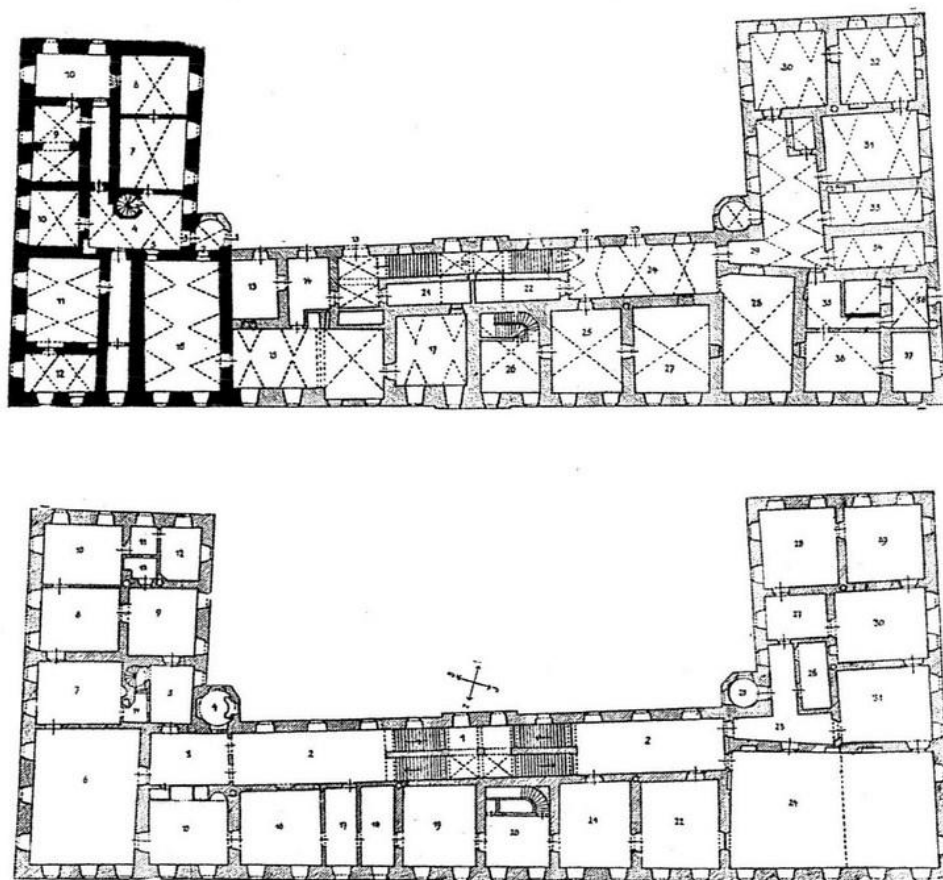

Václav Budovec z Budova.

Kreslil J. Scheiwl.

Zdroj: Světozor II., Ročník 2/1868, číslo 25, strana 244 (digitalizovaný archiv časopisů – Ústav pro českou literaturu AV ČR).

Příloha č.3

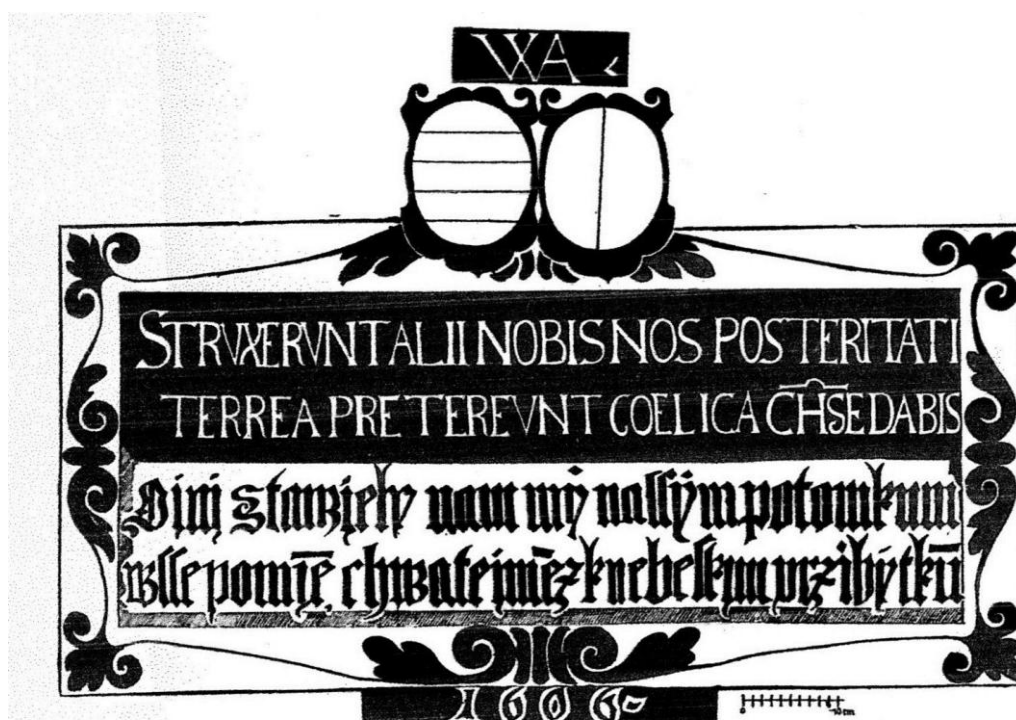
Obr. 196. Hradiště M.n. Zámek. Půdorys přízemku (nahore) a 1. patra (dole).
Vue en plan du rez-de-chaussée et du 1er étage.

Přízemí zámekové. Černě položené části značí zbytek stavby Budovcovy z r. 1606; ostatek budovu pozdější. Vysvětlení čísel: 1. vchod z nádvoří, 2. vchod do sklepů, 3. vchod do klenuté předsíně, 4.; 5. zazděné dveře, 6. točité schody nahoru, 7., 8. služební místnosti, 9. prádelna, 10., 11., 12. světnice čelední, 13. dřevník; 14. příchod ke kuchyni 15., za ní 16. spíž, a 17. světnice kuchařova, 18., 19. hlavní vchody ke schodišti dvojramennému, 20. do prvního patra, 21, 22. komory pod schody, 23. vedlejší vchod do koridoru, 24., 26. světnice služebných (z 26. schodiště do pokoje v I. patře), 27. skladiště, 28. šatna, 29. korridor do jižního křídla, 30. hostinský pokoj pro úředníky, 31. býv. kancelář, 32. registratura, 33., 34. býv. úřednické světnice, 35. chodba, v ní bývalá pekárna, 36., 37. služebnické pokoje, 38. chodbička a z ní východ do zahrady. — Z č. 27 a 28 jsou nyní kanceláře, z 30-34 byty.

První patro. 1. schodiště, 2. koridory, 3. předsín, 4. kaple, 5. předsín, 6. velký sál, 7. lovecký pokoj, 8. pokoj italských obrazů nástěnných, 9. ložnice hraběncina, 10. pracovna, 11. obrazárnička, 12. zlatý kabinet, 13. koupelna, 14. schodiště služební a topení, 15. budoir, 16. jídelna, 17., 18. služeb. pokojíky, 19.—22. komnaty, 23. chodba, 24. divadlo, 25. komora, 26. přístavek pro služebnictvo, 27. předpokoj, 28.—31. komnaty hraběcí. — V č. 27-31 nyní byt ředitele panství.

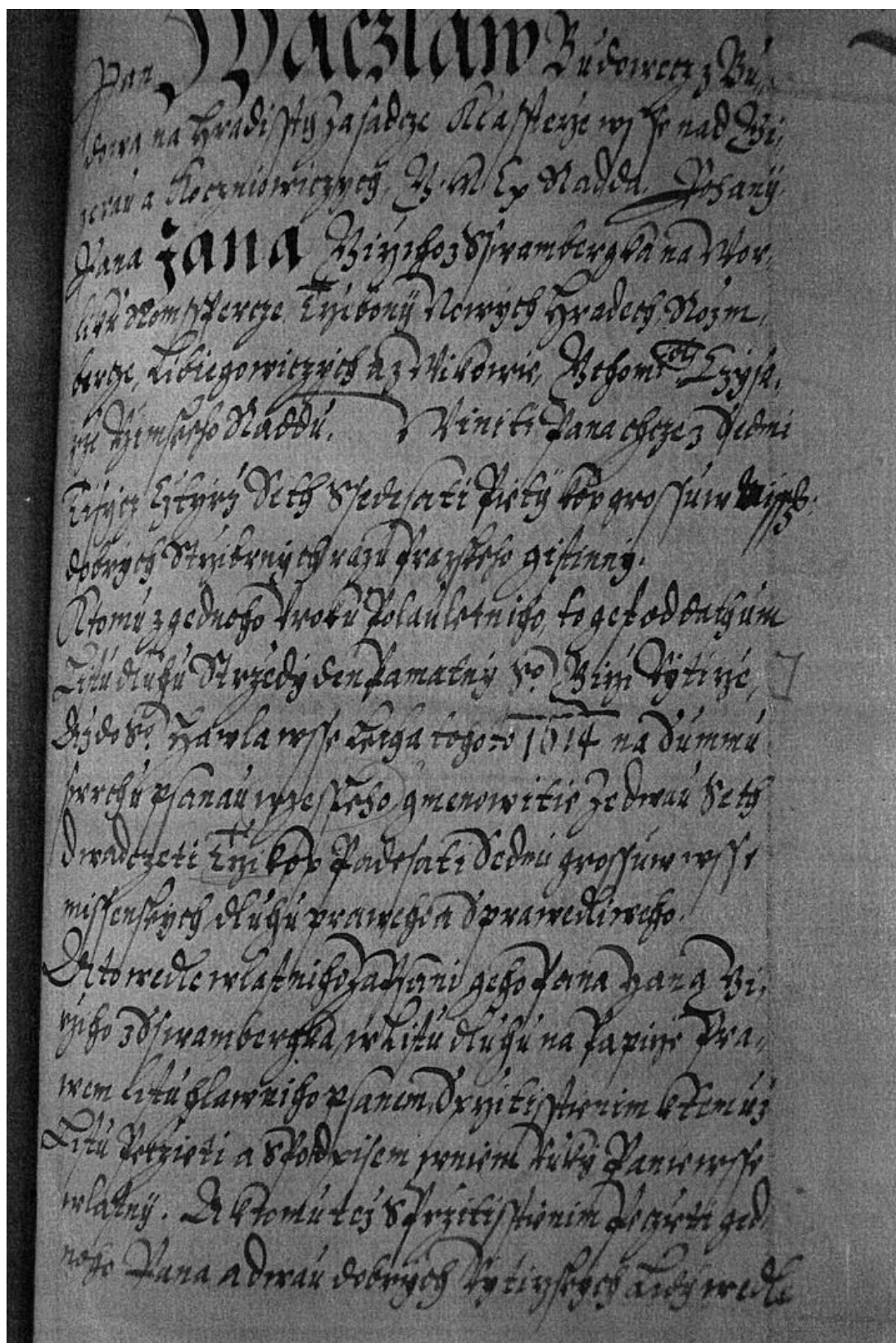
Zdroj: J. V. ŠIMÁK, Soupis památek.

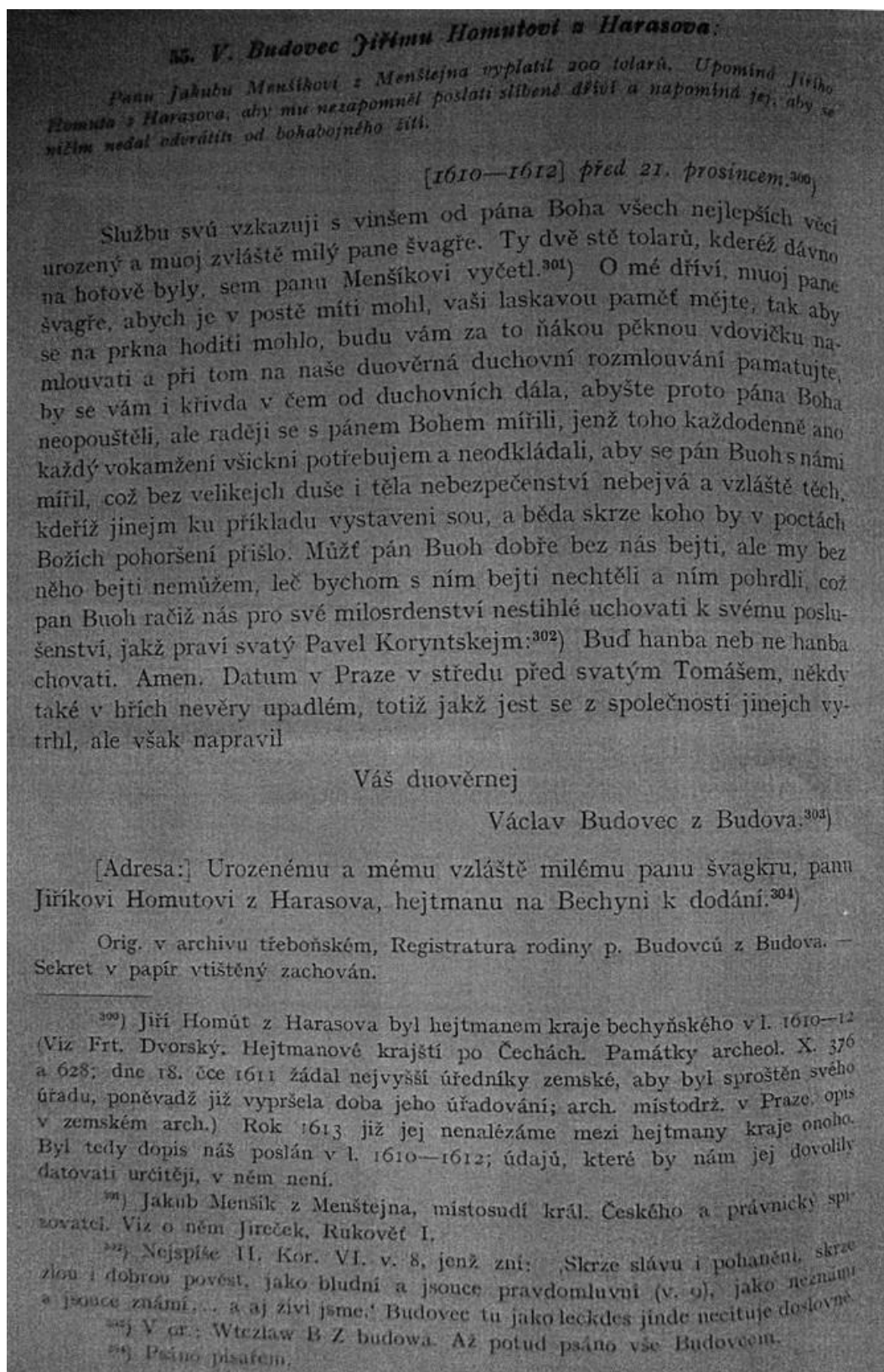
Příloha č.4

Obr. 197. Hradiště Mn. Zámek. Deska Budovcova.
Inscription commémorative de Budovec.

Zdroj: J.V. ŠIMÁK, Soupis památek.

Zdroj: J. GLÜCKLICH, Václava Budovce z Budova korespondence.

Příloha č.7

Václav Budovec z Budova jako věřitel				
DATUM	ČÁSTKA DLUHU	ÚROKY	DLUŽNÍK	RUKOJMÍ/SVĚDKOVÉ
sobota sv. Jiří 1594	2 500 kgr	podle nového nařízení	Petr Vok z Rožmberka a Kateřina Rožmberská z Ludanic	
úterý po sv. Jiří 1589	500 kgr	podle nového nařízení	Petr Vok z Rožmberka	
sobota sv. Havla 1610	24 000 kgr	?	Petr Vok z Rožmberka	Martin Grejnar z Vevří a z Mysletína a na Libenicích, Theobald Hock z Zweibrückenu
pondělí po sv. Filipa a Jakuba 1611	6 000 kgr	360 kgr ročně/180 kgr pololetně	Jan Jiří ze Švamberka	

Zdroj: Data k vytvoření tabulky čerpána : SOA Třeboň, fond Cizí rody, Budovcové z Budova.

Příloha č.8

Kvittance od Václava Budovce z Budova			
DATUM	ČÁSTKA DLUHU	UHRAZENO Z JISTINY/ÚROKŮ	DLUŽNÍK
1591	500 kgr?	úrok sv. jiřský 85 kgr	Petr Vok z Rožmberka
pátek po svátku všech svatých 1591	500 kgr?	úrok sv. havelský 85 kgr	Petr Vok z Rožmberka
18.5. a úterý sv. Havla 1612 (v jedné kvitanci)	24 000 kgr	na jistinu 10 000 kgr (18.5.) a na jistinu 4544 kgr 35 gr 5p (na sv. Havla) + úroky	Petr Vok z Rožmberka
úterý po sv. Jiří 1613	15 465 kgr 24 gr 2p a 4 000kgr (blíže nespecifikovaný dluh Adamovi Budovcovi)	úroky 463 kgr 48gr a 190 kgr (na dluh Adomovi Budovcovi)	Jan Jiří ze Švamberka
úterý po sv. Duchu 1613	15 465 kgr 24 gr 2p	3 000 kgr + úroky a 5 000 kgr zastoupení Václava Budovce v dluhu u Bernarda staršího z Hodějova (z hlavního dluhu zbývá už jen 7 465 kgr 24gr)	Jan Jiří ze Švamberka

Zdroj: Data k vytvoření tabulky čerpána: SOA Třeboň, fond Cizí rody, Budovcové z Budova a NA, fond SM, B/172.

Příloha č.9

Václav Budovec z Budova jako dlužník				
DATUM	ČÁSTKA DLUHU	ÚROKY	VĚŘITEL	RUKOJMÍ/SVĚDKOVÉ
středa sv. Havla 1613	500 kgr	30 kgr ročně/15 kgr pololetně	Alžběta Pardubská sousedka z Mladé Boleslavi	Jiří Mašek z Maxen a na Hrádku, Václav Šlechta ze Všehrd
čtvrtek sv. Jiří 1615	1 000 kgr	?	Jan Jiřík a Lidmila pozůstalí po Jiříkovi ? z Kutné Hory	Jan Všemír Chodovský, Vančura ? na Studénce
den sv. Jiří 1618	1 000 kgr	?	Markéta Budovcová z Hodějova	Adam Budovec z Budova
úterý sv. Jiří 1619	3 800 kgr	114 kgr pololetně	Kryštof Radecký z Radče	

Zdroj: Data k vytvoření tabulky čerpána: NA, fond SM, B/172.

Příloha č.10

Pojištění věna			
DATUM	ČÁSTKA	KDE A JAK POJIŠTĚNO	KOMU
?	15 000 kgr	zámek a poplužní dvůr Zásadka se všemi platy	Markéta Budovcová z Hodějova
?	20 000 kgr	na hradištském panství	Anna Budovcová z Wartenberka

Zdroj: Data k vytvoření tabulky čerpána: NA, fond SM, B/172 a C 215/B27.

Příloha č.11

Pohánění k soudu			
DATUM	KOHO	DŮVOD	ČÁSTKA DLUHU
1612	Jan z Wartenberka a na Novém zámku Lipém a Kamenici	neručení za dluh Janu Sezimovi z Ústí	1 800 kgr
1612/1613	Jan Zbyněk z Házmburku a na Budyni a Brozanech	neručení za dluh Havlovi Hrobčickému z Hrobčic a na Petrovicích a Kolešicích	4 000 kgr
1614	Jan Jiří ze Švamberka	neplacení jistiny a jednoho úroku pololetního	7 460 kgr
1615	Jan z Wartenberka a na Novém zámku Lipém a Kamenici	neručení za dluh Aleně Roupovské roz. Švihovské z Rýzenberka a Švihova a na Trnovanech a Žitenicích	4 000 kgr
čtvrtek sv. Petra 1618	Jan Purkrabí z Donína	neručení za dluh Alžbětě Hrzánové rozené Mračko z Dubu (Mracké z Dubé)	1 000 kgr

Zdroj: Data k vytvoření tabulky čerpána: NA, NP, knihy půhonné.